

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TİEFU HUNLARI (M.S. III.-IV YÜZYIL)

Seda KOCABAŞ
2501210206

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Kürşat YILDIRIM

İSTANBUL, 2024

ÖZ

TİEFU HUNLARI (M.S. III.-IV. YÜZYIL)

Seda KOCABAŞ

Helian Bobo tarafından kurulan Büyük Xia Devleti’nin ataları “baba Hu, anne Xianbei” olan Tiefu Hunları, 3. yüzyılın sonlarından 4. yüzyılın başlarına kadar Çin’in kuzey bölgelerinde, bilhassa da bugünkü Shanxi Eyaleti’nin geniş bir kesiminde faaliyet göstermişler, uzun yıllar boyunca Tuoba (Tabgaç) Xianbeilerle savaşmışlardır.

Tiefu Hunları ile ilgili bilgileri Çin kaynaklarından edinmekteyiz. Kaynaklardaki bilgiler açık bir şekilde ifade edilmiştir ancak bilim insanları arasında Tiefuların kökeni konusunda tartışmalar mevcuttur.

Tiefu Hunlarının torunları olan Xia Devleti, On Altı Devlet döneminde kurulan diğer Hun Devletleri’ne nazaran daha gelenekselci olmuşlardır, bu süreci Tiefu Hunları’ndan itibaren takip edebilmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Tiefu Hunları, Tabgaç Xianbei, Hun, Shuofang, Xia Devleti

ABSTRACT

TIEFU HUNS (III.-IV. CENTURY AD)

Seda KOCABAŞ

The Tiefu Huns, “father Hu, mother Xianbei”, the ancestors of the Great Xia State founded by He-lian Bo-bo, were active in the northern regions of China from the end of the third century to the beginning of the fourth century, in a large part of present-day Shanxi Province, and fought the Tuoba Xianbeis for many years.

We obtain information about Tiefu Huns from Chinese sources. The information in the sources has been clearly stated, but there are still disputes among historians, especially about the origin of Tiefu Huns.

The Xia State, the descendants of the Tiefu Huns, became a more traditionalist state than the other Hun States established during the Sixteen-State period. We can see the development process of this from the Tiefu Huns onwards.

Keywords: Tiefu Huns, Xiongnu, Tabgaç Xianbei, Hun, Shuofang, The Xia State.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Çin'in dağılma dönemi olarak bildiğimiz On Altı Devlet Dönemi'nde (M.S. 3. ve 4. yüzyıl) Hun ailesi tarafından kurulan Xia Devleti'nin ataları Tiefu Hunları ele alınmıştır.

Çalışmamızda temel olarak Çin ana kaynaklarını kullandık. Ana kaynaklardan başta Wei Shu ve Jin Shu olmak üzere, Tiefu Hunlarıyla alakalı bölümlere eriştik. Çince isimleri çevirirken, 1979 yılından beri Çin hükümeti tarafından kabul edilen ve daha sonrasında da uluslararası olarak kullanılan Pinyin sisteminden yararlandık. Ayrıca ülkemizde ve yurt dışında Tiefu Hunları ile ilgili gerçekleştirilen araştırma eserlerini inceledik. Türkiye'de Tiefu Hunları ile ilgili yapılan çalışmalar sınırlıdır.

Çalışmamız üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde Tiefu Hunları'nın siyasi tarihine yer verilerek, isyanlar, Dai Krallığı, Qin Hanedanlığı ile olan savaşlar, anlaşmalar, verilen unvanlar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde Tiefu Hunları'nın kökeni ve sosyo-kültürel faaliyetleri hakkında bilgiler sunulurken, "Tiefu" adının anlamı üzerinde çeşitli bilim insanlarının görüşlerine, siyasi amaçla yapılan evliliklere, ekonomik faaliyetlere yer verilmiştir. Son bölümde ise Tiefu Hunları ile ilgili Çince ana kaynaklarda bulunan bölümlerin çevirisine yer verdik.

Son zamanlarda On Altı Devlet Dönemi ile ilgili akademik çalışmalarda artış olsa da onlar hakkındaki çalışmalar yeterli değildir, mesela aydınlatılamayan tarihi olaylar ya da kabileler ve devletler mevcuttur, Tiefu Hunları da bunlardan bir tanesidir. Böylece araştırma konumuzu Tiefu Hunları'nın tarihi olarak belirledik.

On Altı Devlet Dönemi'nde kurulan diğer Türk devletlerinin Çinlileşmesine rağmen Tiefu Hunları ve ardından gelen Xia Devleti yöneticilerinde özlerini koruma, özlerine dönme gayreti aşikardır, keza bu konuda birtakım adımlar atmışlardır.

Lisans eğitimine başladığım ilk andan itibaren İslam Öncesi Türk Tarihi'nde akademik çalışmalar yapmak ve Türk tarihi araştırmalarına katkıda bulunmak gibi hedefler edindim. Bu hedefler doğrultusunda ana kaynaklar üzerinde çalışmalar yapmak, tarihimizin fazla ilgi

duyulmayan dönemlerini araştırmak için eski ve çağdaş Çince öğrendim. Yüksek lisans eğitime başlamam konusu da dahil olmak üzere, bu süreçte bana destek olan ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Kürşat Yıldırım'a teşekkürlerimi borç bilirim. Bundan başka, kaynaklara ulaşmam konusunda bana yardımcı olan, Türk tarihi araştırmaları için önemli bir gelecek vadeden değerli dostum Zeki Tok'a teşekkür ederim. Son olarak eğitim hayatım boyunca bana her türlü desteği sunan, her zaman yanımda olarak bana güç veren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

SEDA KOCABAŞ

İSTANBUL, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
HARİTALAR VE TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ VE KAYNAKLAR	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TİEFU HUNLARI'NIN SİYASİ TARİHİ

1.1. Tiefu Liu Hu Dönemi.....	11
1.2. Wuhuan Dönemi.....	14
1.3. Yanloutou ve Xiwuqi Dönemleri.....	16
1.4. Liu Weichen Dönemi.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

TİEFU HUNLARI'NIN KÖKENİ VE SOSYO-KÜLTÜREL FAALİYETLERİ

2.1. Tiefu Hunları'nın Kökeni.....	25
2.2. Tiefu Hunları'nın Sosyo-Kültürel Faaliyetleri.....	31
2.2.1 Tiefu İsminin Anlamı.....	31
2.2.2. Tiefu Hunları'nda Yazı ve Dil.....	34
2.2.3. Tiefu Hunları'nın Ekonomisi.....	35
2.3.4. Tiefu Hunları'nın Coğrafyası.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN KAYNAKLARI HANEDAN TARİHLERİNDE VE ZIZHI TONGJIAN'DE TIEFU HUNLARI İLE İLGİLİ MONOGRAFİLERİN ÇEVİRİSİ VE ÇİNCE METİNLER

Wei Shu 魏書, 95. Bölüm, Tiefu Liu Hu 鐵弗劉虎 Monografisi, s. 2054.....	38
Wei Shu 魏書, 95. Bölüm, Tiefu Liu Hu 鐵弗劉虎 Monografisi, s. 2055.....	39
Wei Shu 魏書, 24. Bölüm, Yan Feng 燕鳳 Monografisi, s.610.....	40
Jin Shu 晉書, 113. Bölüm, Fu Jian Shang 苻堅上 Monografisi, s.2887.....	40
Jin Shu 晉書, 113. Bölüm, Fu Jian Shang 苻堅上 Monografisi, s.2889.....	41
Bei Shi 北史, 20. Bölüm, Liezhuan 列傳, s.732.....	41
Bei Shi 北史, 93. Bölüm, Liezhuan 列傳, s.3062.....	42
Bei Shi 北史, 93. Bölüm, Liezhuan 列傳, s.3063.....	43
Zizhi Tongjian 資治通鑑, 101. Bölüm, s.3182.....	43
Zizhi Tongjian 資治通鑑, 101. Bölüm, s.3208.....	44
Zizhi Tongjian 資治通鑑, 104. Bölüm, s.3279.....	44
Zizhi Tongjian 資治通鑑, 104. Bölüm, s.3281.....	45
Zizhi Tongjian 資治通鑑, 107. Bölüm, s.3397.....	45
Zizhi Tongjian 資治通鑑, 107. Bölüm, s.3402.....	45

SONUÇ.....	46
------------	----

ÇİNCE VESİKALARA ÖRNEKLER.....	48
--------------------------------	----

KAYNAKÇA.....	52
---------------	----

ÇİNCE PİNYİN SİSTEMİ VE TÜRKÇE SES KARŞILIĞI.....	57
---	----

HARİTALAR VE TABLOLAR LİSTESİ

Harita 1 : Tiefu Hunları'nın Çin'de Yayılım Sahaları ve Coğrafi Konumları.....	36
Tablo 1 : Çince Pinyin Sistemi ve Türkçe Ses Karşılıkları.....	57

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
BS	: Bei Shi
C.	: Cilt
HHS	: Hou Han Shu
JS	: Jin Shu
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
NQS	: Nan Qi Shu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SGZ	: San Guo Zhi
SLGCQ	: Shiliu Guo Chunqiu
SJ	: Shi Ji
WS	: Wei Shu
ZZTJ	: Zizhi Tongjian

GİRİŞ VE KAYNAKLAR

GİRİŞ

Han Hanedanlığı'nın (MÖ 206-MS 220) son bulmasıyla Çin'de bir dağılma dönemi ortaya çıkmıştır, bu süreç günümüz Çin'inin pek çok kültürel oluşumuna yön vermiş ayrıca kuzey bölgelerindeki toplulukları da derinden etkilemiştir. Bu dağılma döneminde Çin'de çeşitli devletler ortaya çıkmıştır. Bu sürecin nasıl geliştiği ile ilgili kısaca bahsetmemiz gerekirse, Han Hanedanlığı'nın son dönemlerinde meydana gelen savaşlar, devletin ekonomisini etkilemiştir, devlet gitgide fakirleşmiş, halktan sürekli vergi toplanmış neticede isyanlar çıkmıştır. Ekonomik sıkıntılar tarımı da etkilemiş, kıtlık meydana gelmiştir. İmparatorluğun çöküşünü engellemek adına çeşitli yöneticiler reformlar ortaya atmış, ancak başarılı olamamışlardır. Hunlarda da benzer durumlar görülmekteydi, sürekli kaybedilen savaşlar ve bu savaşların ağır yükü nedeniyle Çinlilere çok sayıda hayvan verilmiş ve ekonomik olarak zor duruma uğramışlardır. Keza salgın hastalıkların baş göstermesi, soğuk geçen kış mevsimleri, yönetici kesimde sıklıkla taht kavgalarının görülmesi devletin zayıflayıp bölünmesine sebep olmuştur. Hunlar ilk olarak M.Ö. 58 yılında Doğu ve Batı Hunları olarak ikiye bölünmüşlerdir. Doğu Hunları'nın lideri Huhanyeh'in Çin'e tabi olması, bazı tarihçiler tarafından yeri geldiğinde çokça eleştirilmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde bilhassa Çin'in On Altı Devlet Dönemi'ni araştırdığımızda ve Hunların Çin sarayındaki etkilerini, bu bölgelerde yeni devletler kurmalarını ve gerek kültür gerekse siyasi anlamda Çin'e yaptıkları etkinin günümüzde bile izlerinin kaldığını görmekteyiz. Bu yüzden Huhanyeh'in siyasi düşünce yapısını tekrar gözden geçirilmeli.

Hunlar M.S. 48 yılında Kuzey ve Güney Hunları olarak tekrardan ikiye ayrılmışlardır. Güney Hunları'nın Çin'in dağılma döneminde kurduğu dört Hun Devleti, hem Türk tarihi hem de Çin tarihi açısından, hatta Moğol ve Tibet tarihi açısından da son derece önemli olup, bu alanlarda çok daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Ancak araştırma yapılırken belli başlı zorluklar ortaya da çıkmaktadır. Mesela Türklerin tarih boyunca çok geniş bir coğrafyada faaliyet göstermesi Türk tarihini bütünlük açısından incelemeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca coğrafi şartlardan ve yaşam tarzından kaynaklı olarak eski zamanlardaki Türklerin yazılı eserlerinin çok kısıtlı olması araştırmacılara Çin kaynaklarını kullanmaktan başka bir çare bırakmıyor. Ancak Çin tarih yazımında yabancı milletlerin isimlerini, unvanlarını, kültürünü yazarken bazen kendi tarih anlayışlarına göre bunların kaydedildiği görülmektedir ki bu bizim

açımızdan büyük bir zorluktur. Yine çok sayıda konar göçer topluluğun olması, onların hareketli yaşam tarzı, coğrafi izolasyon gibi sebepler nedeniyle araştırma yapılırken belli başlı hatalar, eksiklikler ortaya çıkmıştır.

Üç Hanedanlık (220-280) döneminde, Çin'in sınırındaki yabancılara karşı uyguladığı politikalar, sadece savaşmaktan ziyade daha çok onları sindirmeye ve onlardan faydalanmaya yönelik olmuştur. Özellikle Wei Hanedanlığı (220-266) döneminde, Xianbeilerin gittikçe güçlenmesine karşılık, Çinliler Hunlara karşı daha ılıman bir politika izlemiş, onların asker ve insan gücünden faydalanmıştır. Bu dönemde çok sayıda Hun kabilesi güneye gidip Çin'e yaklaşmış ve yerleştirilmiştir. Başlarda birkaç devlet adamının uyarıları dışında, Hunların bu bölgelerdeki nüfusunun git gide artması fazla dikkate alınmamıştı. Zamanla Xianbei kabilelerinin de Hunların eskiden yaşadığı topraklara göç etmeleri ve oraları ele geçirmeleri Çin sınırlarında oturan Hun topluluklarının da güneye inmesine sebep olmuş, buralarda kısa zamanda büyük Hun birlikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sırada Çin'de tekrardan iktidar mücadelesi başlamış ve Batı Jin Hanedanlığı (266-316) kurulmuştur. Ancak hanedanlıktaki taht kavgaları merkezi yönetimi zayıflatmış, bu durum etnik milletlerin ayaklanmasına, bağımsızlıklarını ilan etmelerine sebep olmuştur.

Bu dönemde Hunlar tarafından kurulan devletler; Han (Önceki Zhao), Sonraki Zhao (Hou Zhao), Xia ve Kuzey Liang devletleridir. Tez konumuz olan Tiefu Hunları, Güney Hunları'nın bir koluna bağlı olan Qu Bei'nin 去卑 ve Hunların anavatanına doğru göç eden Xianbeiler'in karışımından yeni bir etnik grup olarak ortaya çıkmış ve On Altı Devlet Dönemi'nde çok aktif bir rolde olmuştur. Tiefu Hunları'ndan Helian Bobo'nun 407 yılında Xia Devleti adında devlet kurması On Altı Devlet Dönemi'nin (304-439) önemli bir tarihi hadisesi olacaktı. Tiefu Hunları ve Xia Devleti'nin kadim Hun geleneğini yaşatma çabası, eskiye dönme istekleri Türk Tarihi açısından da araştırılması gereken önemli konulardan biridir.

Çalışmamızda özel isimleri yazarken, eğer ismin Türkçe karşılığı yoksa Çince pinyin sistemine göre yazdık, ayrıca yanına Çince karakterini ekledik. Bunun sebebi, Çin dilinde sadece pinyin sistemini kullanarak isimleri aratamayız, mutlaka Çince karakterlerinin belirtilmesi gerekmektedir. Ancak okuyucuyu çok fazla yormaması için aynı özel ismin ikinci kere tekrarlaması halinde Çince karaktere yer vermedik.

Çince ana kaynaklar içinde Hanedanlık Tarihleri'nden Jin Shu 晉書, Wei Shu 魏書, Bei Shi 北史, Hou Han Shu 後漢書, Nan Qi Shu 南齊書, San Guo Zhi'da 三國志 On Altı Devlet Dönemi ve bu dönemdeki Türk devletlerine dair bilgi sahibi olmaktayız. Özellikle Tiefu Hunları ile ilgili olarak ise Jin Shu, Wei Shu, Bei Shi ve Çin Kroniklerinden olan Zizhi Tongjian'den önemli bilgiler edinmekteyiz.

KAYNAKLAR

ANA KAYNAKLAR

1- Jin Shu 晉書: Jin Hanedanlığı (265-419) döneminde yazılan bu kitap, daha sonraları Tang Hanedanlığı döneminde başvezir Fang Xuanling 房玄齡 (578-648) olmak üzere toplam 21 kişi tarafından yeniden yazılmıştır. Toplam 130 bölümdür.

Jin Shu'nun 113. bölümünde “Fu Jian Shang 苻堅上” Biyografisi'nde Tiefu Hunları'ndan Helian Bobo'nun babası Liu Weichen'in siyasi bazı önemli olayları hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca Qu Bei, Wei Shu'da “Sol Bilge Beyi” şeklinde geçerken, Jin Shu'da “Sağ Bilge Beyi” olarak geçmektedir. Jin Shu'nun 130. Bölüm “Helian Bobo 赫连勃勃” Biyografisi de Tiefu Hunları ve Xia Devleti araştırmaları için son derece önem arz etmektedir.

2- Wei Shu 魏書: Kuzey Qi Devleti döneminde hükümdar Wen Xuan 文宣 tarafından görevlendirilen tarihçi Wei Shou 魏收 tarafından yazılmıştır. Bazı bölümlerinin kaybolduğu bilinmektedir. Toplam 114 bölümdür.

Wei Shu'nun 95. Bölümünde bulunan “Tiefu Liuhu 鐵弗劉虎” Biyografisi'nde Tiefu Hunları ile ilgili genel bilgiler vardır. Bu bölümde Tiefu Hunları'nın kökeni, yönetime geçen hükümdarlar, isyanlar, unvanlar, evlilikler gibi kayıtlar mevcuttur. Olaylar kronolojik olarak verilmiş, çok detaya girilmemiştir. Ancak olayların kronolojik takip edilmesi açısından bizim için çok önemli bir kaynaktır.

3- Bei Shi 北史: Tang Hanedanlığı (618-907) döneminde 659 yılında Li Yanshou 李延壽 tarafından yazılmıştır. Kuzey hanedanları dönemini anlatır. 100 bölümden oluşmaktadır.

Bei Shi'nın 20. ve 95. bölümlerinde Liu Weichen, Liu Kuren ve Fu Jian'in aralarında geçen birtakım olaylar hakkında bilgi vermektedir. 93. Bölümde yine Tiefu Liu Hu'nun kökeni, Tiefu adının nereden geldiği, Weichen ile bazı etnik gruplar arasında birtakım ziyaretler ve unvan alışverişleri, Weichen ve ailesinin öldürülüp oğlu Helian Bobo'nun son anda kaçmasından bahsedilmektedir.

4- Zizhi Tongjian 資治通鑑: Hanedan tarihlerinden değildir ancak kronolojik bir eser olması gerek Çin gerekse komşu milletlerin tarih araştırmaları açısından son derece önemlidir. Ünlü tarihçi Sima Guang 司馬光 tarafından yazılmıştır (1084). Toplam 294 bölümdür.

Zizhi Tongjian'nin 101. bölümünde yine Bei Shi'da olduğu gibi ağırlıklı olarak Weichen dönemindeki olaylar hakkında bilgi verilmiştir. Buradaki bilgiler Bei Shi'ya göre daha detaylı olarak kayıt altına alınmıştır.

ARAŞTIRMA ESERLERİ

Ülkemizde Tiefu Hunları ve Xia Devleti hakkında ilk bilimsel çalışmayı Prof. Dr. Ayşe Onat'ın 1977 yılında yazdığı “5. Asırda Kuzey Çin'de Kurulan Hsia Hun Devleti (M.S. 407-431)” adlı doçentlik tezinde bulmaktayız. Bu çalışma daha çok çeviri niteliğinde olsa da araştırmamızı yaparken yol gösterici olmuştur. Ayşe Onat tezini beş bölüme ayırmıştır; ilk bölümde Kuzey Çin'de Hunlar, ikinci bölümde Xia Devleti'nin kuruluşunda rol oynayan Hunlar, üçüncü bölümde Xia Devleti'nin kuruluşu ve genişlemesi, dördüncü bölümde devletin zayıflaması, beşinci bölümde ise devletin yıkılışını konu almıştır. Tiefu Hunları ile ilgili bilgileri ikinci bölümde aktarmıştır, onları Tiefu Liu Hu ve Liu Weichen dönemleri olarak iki aşamada incelemiştir. Ayşe Onat genel olarak kronolojik şekilde olayları aktarmış, ana kaynakların çevirisini olduğu gibi vermiştir. Bazı noktalarda bilgi eksiklikleri mevcuttur.

Diğer bir çalışma ise Ankara Üniversitesi Sinoloji Anabilim Dalı'nda Şükrü Aktaş'ın “Çin Kaynaklarına Göre Türklerin Menşei Hakkında Bir İnceleme 'Xianbeilerden Tuobalara (Tuoba Xianbei) Türk Tarihi' ” isimli doktora tezidir. Bu çalışmada Tabgaç Xianbeilerle Tiefu Hunları arasındaki ilişkiler hakkında bilgi verilmiştir.

Bu çalışmalar dışında, On Altı Devlet Dönemi ile ilgili çalışmalar yapan bilim insanları eserlerinde Tiefu Hunları hakkında genelde bir iki cümle bahsederek, detaya inmeden bilgi

vermişlerdir. Bu nedenle ülkemizde Tiefu Hunlarıyla ilgili ciddi bir çalışmanın olmadığını görebiliriz.

Son zamanlarda On Altı Devlet Dönemi'nde etkili olan Türk devletleri Çinli bilim insanlarının da ilgisini çekmiştir, böylelikle bu alanda çalışmalar yapmışlardır. Bunlar arasında Tiefu Hunları ile ilgili önemli çalışmalar yapan Lin Gan'ın 林干 ve Wu Honglin'in 吴洪琳 eserlerinden yararlandık. Lin Gan, bilhassa Hun tarihi araştırmalarını yapan önemli bir tarihçidir. Hun Tarihi 匈奴史¹ eserinde Hunlarla ilgili geniş kapsamlı araştırmalar ortaya koymuştur. O, Hun Tarihi kitabının 13. bölümünde, Tiefu Hunları ve Xia Devleti ile ilgili bilgiler vermiştir. Lin Gan, Hun Tarihi Materyallerinin Derlenmesi 匈奴史料汇编² eserinde ana kaynaklardaki Hunlarla ilgili bölümlerin derlemesini yapmıştır. Ayrıca Lin Gan, Hun Tarihi Seçilmiş Makaleler Derlemesi 匈奴史论文选集³ çalışmasında Hunlara dair bilim insanlarının yaptığı önemli makaleleri bizlerle paylaşmıştır.

Bir diğer Çinli tarihçi Wu Honglin'in, Tiefu Hunları ve Xia Devleti'nin Tarih Araştırmaları 铁弗匈奴与夏国史研究⁴ eseri de araştırmamız için çok önemli katkılarda bulunmuştur. Wu Honglin, bu kitabında Tiefu Hunları ile alakalı kapsamlı bilgilere yer vermiş olup, ana kaynakları kullanmıştır. Ayrıca bu kitaptan çok sayıda makaleler de yayımlanmıştır.

¹ Lin Gan 林幹, **Xiongnushi 匈奴史**, Renmin Chubanshe 人民出版社, 1986.

² Lin Gan 林幹, **Xiongnu Shiliao Huibian 匈奴史料汇编**, Zhonghua Shuju 中华书局, 1988.

³ Lin Gan 林幹, **Xiongnushi Lunwen Xuanji 匈奴史论文选集**, Zhonghua Shuju 中华书局, 1983.

⁴ Wu Honglin 吴洪琳, **Tiefu Xiongnu yu Xiaguoshi Yanjiu 铁弗匈奴与夏国史研究**, Xibei Minzu Yanjiu Congshu 西北民族研究丛书, 2001.

BİRİNCİ BÖLÜM

TİEFU HUNLARI'NIN SİYASİ TARİHİ

“Tiefu Liu Hu 鐵弗劉虎; Güney Chanyu'nun soyundan, Sol Bilge Beyi Qu Bei'nin 去卑 torunu ve Kuzey Bölümü Komutanı Liu Meng'in 劉猛 kardeşinin oğludur. Xinxing Lusi'nın 新興郡遼縣 kuzeyine yerleşmiştir⁵. Kuzeyliler “Baba Hu 胡, Xianbei 鮮卑 anne” için Tiefu olarak söylemektedir, aile adı olduğu düşünülür. Liu Meng öldü ve yerine oğlu Fu Lun 副隴 geçti. Liu Hu'nun babası Gaoshengyuan 誥升爰 başa geçerek kabileye bey oldu. Gaoshengyuan'ın diğer adı Xundou'dur 訓兜. Gaoshengyuan öldükten sonra Liu Hu onun yerine geçti. Hu'nun diğer adı Wulugu'dur 烏路孤. Önceleri devlete bağlıydı ancak halkının sayısı artınca bir ordu kurdu ve isyan etti. Ping Wen 平文 ve Jin'in Bingzhou 晉并州 Valisi Liu Kun 劉琨 ortaklaşa saldırdı, Liu Hu Shuofang'a 朔方 çekildi, Liu Cong'un 劉聰 himayesine girdi. Liu Cong, Liu Hu'nun halkını ele geçirdi, ona Anbei Jiangjun 安北將軍 unvanı verildi. Xianbeilerin askeri kuvvetleri sorumlusu, Dingling Zhonglang Jiang⁷ 丁零中郎將 rütbesi verildi. Tekrar nehri geçip batıyı istila etti. Ping Wen karşı saldırıya geçti, büyük saldırıdan sonra Liu Hu sınırdan geri çekildi. İmparator Zhaocheng'in 昭成 hükümdarlığının başında Liu Hu tekrar batıyı istila etti, imparator karşı saldırı için birlikler gönderdi ve onu tekrar yendi. Liu Hu öldü, oğlu Wuhuan 務桓 boyların başına geçti, elçi göndererek bağlılık sözü verdi. Wuhuan'ın diğer adı Bao Zi'dır 豹子. Boyları topladı ve onların beyi oldu. Gizlice Shi Hu'ya 石虎 gitti, Shi Hu ona Ping Bei Jiangjun 平北將軍, Sol Bilge Beyi unvanlarını verdi. Wuhuan öldüğünde kardeşi Yanloutou 閼廼頭 onun yerine geçti. Sonra Wuhuan'ın oğlu Xiwuqi 悉勿斤, Yanloutou'yu yerinden edip yönetimin başına geçti. Xiwuqi öldü, kardeşi Weichen 衛辰 onun yerine geçti.”⁸.

⁵ Eski yerleşim yeri, bugünkü Shanxi'deki Wutaixian kuzeydoğusundadır.

⁶ İç Ordos Bölgesi'ndedir.

⁷ İmparatorluk sarayının güvenliğinden sorumlu asker.

⁸ WS, s. 2054.

Yukarıda **WS**'nin Tiefu Liu Hu bölümünden alınan metin, Tiefu Hunları ile ilgili yapılan araştırmaların en temel çıkış noktasıdır. Burada gerek köken gerekse coğrafya bakımından açık bilgiler yer almaktadır. Bununla birlikte çeşitli kaynaklarda bazı bilgilerde küçük farklılıklar olduğu için araştırmacılar bu bilgilere şüpheyile yaklaşmaktadır. Ancak kaynaklardan emin olduğumuz şu ki; Tiefu ismi ilk olarak Liu Hu adındaki Hun beyinin isminin önünde “Tiefu Liu Hu” şeklinde görülüyor, ayrıca kaynaklarda müstakil bir siyasi yapı bu kişiyle yer almaya başlıyor. Ana kaynaklarda Tiefuların atası olarak dikkat çeken şahsiyet Qu Bei'dir 去卑. En nihayetinde Güney Chanyü'nün soyundan geldiği de açıkça belirtilmiştir. Tiefu Hunları ile ilgili yapılan çalışmalarda genellikle Qu Bei'nin babasından bahsedilmez. Bunun sebebi ise kaynaklarda yer alan bazı bilgilerin farklı olması ve babası hakkında açık bir bilginin yer almamasıdır. Ancak **BS**'nin 53. Bölüm olan Poliuhanchang'da 破六韓常 Qu Bei'nin ataları hakkında önemli bilgi bulunmaktadır. Buna göre; “Poliuhanchang, Chanyu'nun soyundan gelir. İlk zamanlarda Huchuquan saray ile görüşmek için gittiğinde İmparator Cao Cao tarafından geride bırakıldı. Huchuquan, amcası Sağ Bilge Beyi Qu Bei'yi Güney Xiongnu bölgesini denetlemesi için gönderdi. Tabgaç Kabilesi'nin yükselişinden sonra, kabileyi güneye doğru yönlendirdiler. Qu Bei kardeşi Sağ Guliwang Panliuxi'yi 谷蠡王 kuzey savunması için gönderdi. Panliuxi'nin ordusu başarısız oldu ve Panliuxi ve beş oğlu Tabgaç kabilesine tabi oldu.”⁹. Bu kayıta Qu Bei'nin Huchuquan'ın amcası olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Panliuxi adında da bir kardeşi olduğu ifade edilmiştir. Chanyu Qiangqu'nun diğer kaynaklarda da belirtildiği gibi Qu Bei ile bağlantısının olduğu açık bir şekilde bellidir. Ancak Jin Shu'daki bu bilgiden Qiangqu ile kardeş olduğu ve Huzheng 呼徵 Chanyu'nun de babası olduğu yorumu yapılabilir.

Hunların dağılması ve sonradan tekrar siyasi güçlerini elde etme çabalarını Tiefu Liu Hu dönemi öncesinde de görebilmekteyiz. Bunun için tarihte biraz daha geriye giderek olayları inceleyebiliriz.

M.S. 179 yılında Çinli General Zhang Xiu 張修, Hun Chanyu'su Huzheng'i kendisi ile anlaşılamadığı için öldürtüp onun yerine Sağ Bilge Beyi Qiangqu'yu 羌渠 Chanyu olarak atamıştır. Bu durum Hunlar arasında taht kavgalarına sebebiyet verdiyse de Qiangqu 188 yılına

⁹ **BS**, s. 1902-1903.

kadar yönetimde kalmıştır¹⁰. Geriye Yufuluo 於扶羅 ve Huchuquan 呼廚泉 adlı iki çocuğunu bırakmıştır. Bu olayı **HHS**'nin 89. Bölümü'nde görmekteyiz. “Chanyu Qiangqu, Guanghe Saltanat Dönemi (178-184)光和 2. Yılında yönetime geçti. Zhongping Saltanat Dönemi(184-189) 中平 4. yılında eski Zhongshan 中山 Valisi Zhang Chun 張純 isyan etti, Xianbeileri de sınır ilçelerini isyan etmeye yönlendirdi. Bu nedenle Ling İmparator 靈帝 Güney Xiongnu askerlerinin gönderilmesini emretti ve Youzhou Valisi Liu Yu'yu meseleyi görüşmek için görevlendirdi. Qiangqu, Sol Bilge Beyi'ni Youzhou'ya gönderdi. Halk chanyunun asker göndermesinden korktu ve 5. yılda chanyu'ye saldırıp öldürdü. Chanyu Qiangqu'nün hükümdarlığı on yıl sürdü ve sonra oğlu Yufuluo onun yerine geçti.”¹¹. Chanyu Qiangqu'nün öldürülmesiyle birlikte Hunlar arasında ciddi bir bölünme yaşanmıştır. Qiangqu'nün oğlu Yufuluo'nun halkı ile babasını öldürenler iki düşman grup oldular. Yufuluo ve Huchuquan, Hedong ve Henei bölgesinde faaliyet gösterirken, Xubu 須卜 Gudu Beyi 骨都侯 Güney Hunları'nın eski topraklarında yer alıyorlardı. Halk intikamdan korkup Yufuluo'nun başa geçmesini istemediği için Xubu Gudu Beyi chanyu olarak kabul etmişlerdir. 195 yılında Huchuquan ve Yufuluo uzun bir süre ülkelerine bu yüzden dönememiştir.

M.S. 195 yılında Yufuluo'nun ölmesiyle yerine kardeşi Huchuquan geçmiştir. Yufuluo'nun oğlu Liu Bao ise kendi boylarının başına geçip yönetime dahil olmuştur. “Güney Hunlar, Çin Seddi'nin içerisinde uzun bir süre yaşadı. Hane sayılarının büyümesinden ve kontrol altında tutulmalarının zorlaşacağından korkulması sebebiyle buna önlem alınması gerekiyordu. M.S. 216 yılında Huchuquan Wei Hanedanlığı'na geldi, Wei İmparatoru Cao Cao, onun Ye 邳¹², de kalmasını istedi. Onun halkının idaresi için Sağ Bilge Beyi Qu Bei'yi Pingyang'a gönderdi.”¹³. Chanyu her yıl ipek kumaş, maaş, erzak alacak ve görevini bir miras olarak babadan oğula devredecekti¹⁴. Cao Cao ayrıca 19 Hun kabilesini sol, sağ, ön, arka, orta şeklinde 5 bölüme ayırıp, her biri için Hunlar arasından bir beyi komutan olarak seçti ve bir Çinli görevliyi denetlemeyle görevlendirdi.”¹⁵.

- Sol Bölüm'de (Doğu) 10.000'den fazla hane Taiyuan'ın 太原 Zishi ilçesi 兹氏县 (bugünkü Shanxi 山西 Eyaleti Fengyang'ın güneyi 汾阳)

¹⁰ Tilla Deniz Baykuzu, “IV. Yüzyılda Çin'de Kurulan İki Hun Devleti İlk Chao ve Sonraki Chao Devletleri” **Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Programı Doktora Tezi**, s. 15

¹¹ **HHS**, s. 2939.

¹² Günümüzdeki Hebei Eyaleti'nde bir antik yerleşim yeri.

¹³ **ZZTJ**, s. 2146-2147.

¹⁴ **ZZTJ**, s. 2146-2147.

¹⁵ **ZZTJ**, s. 2146-2147.

- Sağ Bölüm’de (Batı) 6000 hane Qi ilçesine 祁县 (bugünkü Shanxi Eyaleti Qi 祁 ilçesi)
- Güney Bölüm’de 3000 hane Puzi’ye 蒲子县 (bugünkü Shanxi Eyaleti Xi 隰 ilçesi)
- Kuzey Bölüm’de 4000 civarında hane Xinxing İlçesi 新兴县 (bugünkü Shanxi Eyaleti Xin 忻 ilçesi)
- Orta Bölüm’de (merkez) ise 6000 hane Tai Ling ilçesine 大陵县 yerleştirilmiştir¹⁶. (bugünkü Shanxi Eyaleti Wenshui ilçesi 文水县 kuzeydoğusu)

Cao Cao, Hunların yardımı ile yönetimi ele geçirmeyi başarmıştır ve ölümünden sonra oğlu Cao Pi, Xian İmparatoru M.S. 220’de tahtı kendisine bırakmaya zorlamış olup ardından Wei Hanedanlığı’nı (220-265) kurmuştur¹⁷. Cao Cao’nun, Çin içlerine yerleştirdiği Hunlardan daha çok askeri olarak yararlanmak istese de Hun nüfusunun o bölgelerde yoğun olması, gelecekte Çin için büyük sorunlar yaratmıştır. Bundan sonra artık Çin tarihinde Hun etkili olacaktır¹⁸. Cao Cao’nun Hunları 5 bölüme ayırması ve Hun Chanyu’sü Huchuquan’i Ye’de tutmasının sebebi Hun birliğini bozmak, chanyulüğü bir memuriyete düşürmek, Hunları liderden yoksun bırakarak onları kendi kontrolü altına almaktır. Bu dönemde chanyulük bir memuriyet statüsüne düşmüştü¹⁹. Ancak Cao Cao’nun beklemediği olaylar gelişti, Hun boyları arasındaki örgütlenmeleri engelleyemedi. Huchuquan’in chanyulüğe devam ettiği ve Cao Cao’nun Hunları 5 bölüme ayırdığı sıralarda, Yufuluo’nun oğlu Liu Bao (Huchuquan’ın ağabeyinin oğlu), Sol Bilge Beyi oldu. Sol Bilge Beyi statü olarak chanyuden sonra geldiği için beş bölüm arasında merkezi bir rol oynadı²⁰. Beş Hun bölümü en güçlü bölüm olan Liu Bao’nun etrafında hızlı şekilde örgütlenmiştir. Hunlar’ın bu şekilde tekrar örgütlenmeye ve güçlenmeye başlamaları Wei Hanedanlığı’nın Hunları bölme ve kontrol etme politikasını büyük ölçüde baltaladı, o dönemde saraydaki yetkililer endişelendi.²¹ Jiaping Saltanat Dönemi (249-254) 嘉平 üçüncü yılında (251) Chengyang valisi olan Deng Ai bir öneride bulundu, Liu Bao’nun asi davranışları nedeniyle onların bölümün ikiye ayrılmasını ve önceki hanedanlık döneminde büyük başarılarla imza atmış olan Sağ Bilge Beyi Qu Bei’nin oğluna daha önemli bir unvan verilmesini ve “ülkeyi terk etme ve işgalcileri zayıflatma” amacına ulaşmak için Yanmen’de yaşamasını önerdi. Deng Ai’nin ana hedefi, Hunlar’ın iç çatışmalarından yararlanarak Liu Bao’ya karşı olan muhalefeti desteklemek ve güçlerini bölmektir²². Hunlar’ın bundan sonraki durumuna bakılırsa bu plan

¹⁶ Tilla Deniz Baykuzu, **a.g.e.**, s. 19; Pulat Otkan, **Tarihçinin Kayıtları’na (Shi Ji) Göre Hunlar**, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 32; Wu, **a.g.e.**, s. 16.

¹⁷ Wolfram Eberhard, **Çin Tarihi**, TTK, Ankara, 2007, s. 112.

¹⁸ Eberhard, **a.g.e.** s. 112.

¹⁹ Baykuzu, **a.g.e.**, s.19.

²⁰ Wu, **a.g.e.**, s.17.

²¹ **A.g.e.**, s.17.

²² **A.g.e.**, s. 17.

başarılı olmadı. Fakat Qu Bei'nin oğlu Liu Meng'e 鐵猛 Xian Hao 显号 unvanı verilmesi önerisinin uygulanmış olması muhtemeldir²³.

Liu Meng'in durumuna bakarsak, tarih kayıtlarında biraz farklıdır. Onun görevleri bazı kayıtlarda Sağ Bilge Beyi²⁴, bazı kayıtlarda Kuzey Mareşali²⁵, bazı kayıtlarda ise Chanyu²⁶ veya Merkez Bölümü Beyi²⁷ olarak geçmektedir. Ayşe Onat, Liu Meng için "Kuzey Hun Bölümü'nün Beyi" olarak bilgi vermiştir²⁸. Wu Honglin'in düşüncesine göre ise Liu Meng'in Sağ Bilge Beyi olma ihtimali daha yüksektir²⁹. Bunun sebebi, Wei Hanedanlığı'nın Hunlar'ın güçlerini bölme politikasının gayesi olarak Liu ailesi Hunlar'ın 5 kolunu yöneten bürokratik bir aristokrasiye dönüştü ve eski veraset sistemi fiilen ortadan kalktı. Ancak siyasi ve askeri gerekliliklerden dolayı sadece unvan olarak da olsa, hükümdarların ve sağ- sol bilge beylerinin unvanları korundu. Liu Xuan'ın 鐵宣 Hui İmparator'un 惠帝 saltanatının sonunda söylediği gibi, "Ben, chanyu olarak, sahte bir isme sahibim."³⁰. Ayrıca Liu Xuan de Hui İmparator'un saltanatının sonunda Sol Bilge Beyi idi, bu da chanyu ve sol bilge beyi unvanlarının hala kullanıldığını ve Liu Meng'in babası Qu Bei'nin de Sağ Bilge Beyi olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, Liu Meng'e "Sağ Bilge Beyi" unvanının verilmiş olması, ancak asıl görev yerinin nispeten zayıf olan kuzey kesiminde olması çok muhtemeldir.³¹

Wei Hanedanlığı'nın Hunlar üzerine uyguladığı bu politika, Liu Meng'i öfkelenmiştir, nihayetinde Batı Jin Hanedanlığı'nın Taishi Saltanat Dönemi (265-274) 泰始 7 yılında (271) isyan etmesine sebep olmuştur. Aynı yılın 11. ayında ise yabancı düşmanlarla 外虜 birleşip Bingzhou'yu yağmaladı, Bingzhou Valisi Liu Qin 鐵钦 tarafından yok edildi. Sonraki yılın baharında, General 將軍 He Zhen 何楨 tekrardan onları bastırmak için ordu gönderdi. Fakat Liu Meng'in birlikleri kuvvetliydi, az sayıda askeri birlikle başa çıkamayacaklarını anlayınca hileye başvuruldu, Liu Meng'in Sol Bölümü Komutanı Li Ke 李恪 kandırıldı ve Liu Meng'i öldürdü³².

²³ A.g.e., s. 17.

²⁴ JS, s. 2647.

²⁵ WS, s. 2054.

²⁶ JS, s. 2549.

²⁷ JS, s. 1557.

²⁸ Ayşe Onat, "5. Asırda Kuzey Çin'de Kurulan Hsia Devleti (M.S.407-431)", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doçentlik Tezi**, Ankara, 1977, s. 18.

²⁹ Wu, a.g.e., s. 18.

³⁰ JS, s. 2647.

³¹ Wu, a.g.e., s. 18.

³² ZZTJ, s. 2519; Otkan, a.g.e., s. 33 ; Wu, a.g.e., s. 18-19.

Liu Meng'in isyan etmesinin sebebiyle ilgili olarak bazı bilim insanları; Hunlar'ın güç ve toprak için mücadele etmek istemesi, Hunların sindirilmesinin önüne geçmek, ayrıca Hunları Çin sınırından dışarı çıkarmalarını sağlamak, hanedanın hukuki baskısından kurtulmak isteyen "Hun soylularının isyanı" olarak kabul etmektedirler³³. Bu düşünce tarzının doğruluğunu ilerleyen dönemlerde, torunlarının da isyanlarında görebilmekteyiz.

Liu Meng'in isyan üzerine öldürülmesinden sonra oğlu Fulun 副崙, Tabgaç Xianbeilere iltica etmiştir. Bu yüzden boyların başına Qu Bei'in diğer oğlu Gaoshengyuan³⁴ geçmiştir. Gaoshengyuan'ın diğer adı Xun Dou'dur 訓兜³⁵. Gaoshengyuan'a Batı Jin Hanedanlığı tarafından unvan verilmemiş gibi görünmesinin iki sebebi olduğu tahmin edilmektedir. Birincisi, Gaoshengyuan'ın baba tarafından ailesinde isyancı olmasından dolayı Batı Jin Hanedanlığı ona karşı mesafeliydi³⁶. İkincisi, Gaoshengyuan'ın zamanında Batı Jin Hanedanlığı'nın Taikang Saltanat Dönemi (280-289) 太康 içinde (289-290) Liu Yuanhai kuzeyin komutanıydı ve Yongxi Saltanat Dönemi 永熙(290-291) Yongxing 永興 Saltanat Dönemine (304-306) kadar Liu Xuan 劉宣 kuzey komutanı ve sol bilge beyi idi. Batı Jin Hanedanlığı'nın aynı anda birkaç kuzey komutanı ataması mümkün değildi³⁷.

Kardeşi Liu Meng'in isyanda öldürülmesinden sonra Gaoshengyuan, Güney Hunları'nın İç Moğolistan'a dönmesine öncülük etmedi, ancak yine de İç Moğolistan'daki Liangcheng ve Shanxi'deki Youyu 右玉 bölgesinde konuşlandı. Başlıca faaliyet sahası Shanxi'nin kuzey kesiminde ve Daibei 代北 bölgesi olarak da bilinen İç Moğolistan'ın orta ve doğu kesimindeki bölgedeydi³⁸. Tiefu Hunları ağırlıklı olarak Shuofang bölgesinde yerleştiler.

1. 1. Tiefu Liu Hu Dönemi

Batı Jin Hanedanlığı'nın Yongjia Saltanat Dönemi (307-313) 永嘉 döneminin üçüncü yılında (309), Dai'nin kuzey kesiminde yaşayan Hun lideri Gaoshengyuan ölmüş ve yerine oğlu Liu

³³ Wu, **a.g.e.**, s. 19.

³⁴ **WS**, s. 2054; **BS**, 93. bölüm'de Gaozhiyuan olarak geçmektedir.

³⁵ **WS**, s. 2054.

³⁶ Wu, **a.g.e.**, s. 19.

³⁷ Wu, **a.g.e.**, s. 19.

³⁸ Wu, **a.g.e.**, s. 20.

Hu geçerek "Tiefu" olarak bilinen Hun birliklerine baş olmuştur³⁹. Liu Hu'nun diğer adı Wulugu'dur⁴⁰. İlk zamanlarda Önceki Zhao Devleti'ne (304-329) 前趙 bağlıydı ancak halkının çoğaldığını ve güçlendiğini gördükçe bir ordu kurup başkaldırdı⁴¹. Daha öncesinde Liu Hu, Batı Jin Hanedanlığı'nın sonundaki "Sekiz İmparatorun İsyanı" nedeniyle Çin'in kargaşa içinde olduğu bir dönemde birliklerini yönetiyordu. 304 seneinde Jin Hanedanlığı'na karşı ayaklanan Liu Yuan'ın birlikleri hızla doğuya doğru; Ji 冀, Si 司, Qing 青, Xu 徐, Yan 兗 ve Yu 豫 eyaletlerine ve batıya doğru; Yongzhou'nun 雍州 doğusuna kadar genişletti. Bu durum Batı Jin Hanedanlığı için büyük tehdit oluşturmıştır⁴². Batı Jin Hanedanlığı, Liu Yuan ile başa çıkmak için Wang Jun'u 王俊 Youzhou 幽州 Valisi Liu Kun'u 劉琨 Bingzhou 并州 Valisi ve Wang Bin'i 王斌 Jizhou 冀州 valisi olarak atadı⁴³. Devletin kıtlık yaşadığı ve Liu Yuan tarafından birçok kez yağmalandığı o dönemde, Bingzhou'nun tüm generalleri, memurları ve on binden fazla halkı Doğu Yan İmparatoru Sima Teng'i 司馬騰 Jizhou Vadisi'ne kadar takip etti. Bingzhou'nun geri kalan haneleri 20.000'den azdı ve Bingzhou Valisi Liu Kun'un Shangdang'da 上党 sadece 500 askeri vardı⁴⁴. 310 senesinde Bingzhou'nun kuzey doğusunda yaşayan Tabgaç Xianbei ittifakının bir üyesi olan Baibu Xianbeiler 白部鮮卑⁴⁵, Tabgaç Xianbeilere ihanet ederek Xihe 西河 bölgesine (bugünkü Lishi, Shanxi) girdi⁴⁶. Xinxing ilçesinde yaşayan Liu Hu, Liu Kun'un zor durumda kalmasından yararlanarak Yanmen'deki (Bugünkü Shanxi Eyaleti Daixian'in 代县 kuzeyi) birliklerini Baibu Xianbeilerle birleştirerek, Liu Kun'un kontrolü altındaki iki ilçeye, Xinxing 新兴 (Shanxi Eyaleti Jiuyuan 九原, bugünkü Xinxian 忻县) ve Yanmen'e 雁门 saldırmak için yönetti⁴⁷. Zor durumda kalan Liu Kun, Shengle'de 盛乐 (bugünkü İç Moğolistan Helinger'er'in 和林格尔 kuzeyi) bulunan Xianbei Tabgaç Yilu'dan 猗廬 yardım istedi, daha sonra Yilu, kardeşi Fu'nun 弗 oğlu Yülü'yu 郁律 (Ping Wen İmparator 平文皇帝) 20.000 kişilik ordu ile birlikte Liu Kun'a yardım etmesi için yolladı⁴⁸. Liu Kun topladığı ordularla birlikte önce Baibu Xianbeilere daha sonra da Liu Hu'ya saldırarak onları mağlup etti. Bundan sonra Liu Hu, geri kalan birliklerini toplayarak Sarı

³⁹ WS, s. 2054; Wu, a.g.e., s. 28.

⁴⁰ WS, s. 2054.

⁴¹ WS, s. 2054; Onat, a.g.e., s.18-19.

⁴² Wu, a.g.e., s. 29.

⁴³ A.g.e., s. 29.

⁴⁴ A.g.e., s. 29.

⁴⁵ Baibu 白部, bir Xianbei kabilesidir.

⁴⁶ A.g.e., s. 29; Onat, a.g.e., s. 19.

⁴⁷ WS, s. 2054; Wu, a.g.e., s. 29.

⁴⁸ WS, s. 2054; Wu, a.g.e., s. 29; Onat, a.g.e., s. 19.

Nehrin batısına geçtikten sonra Shuofang'a 朔方 (bugünkü İç Moğolistan'ın Hetao 河套 bölgesi) yerleşti⁴⁹. O zamandan beri Tiefu Hunlarının faaliyetleri bu bölgelerde yoğunlaştı. Liu Hu bu yenilgiden son derece hoşnutsuzdu ve yanına destek almak amacıyla, o dönemde giderek artan bir güce sahip olan ve başkenti Pingyang'da (günümüzde Shanxi Eyaleti, Linfen'in güneybatısı) bulunan Önceki Zhao İmparatoru Liu Cong'a 劉聰 bağlanmak zorunda kaldı⁵⁰. Liu Cong, Liu Hu'yu Hunların atalarının ailesinin bir üyesi kabul etti ve ona çeşitli unvanlar ve vazifeler verdi⁵¹. Bu unvan ve vazifeler şöyle sıralanabilir: Loufan Beyi 樓煩公, Anbei Generali 安北將軍, Xianbei Ordusunun Generali 鮮卑諸軍事 ve Dingling Zhonlang Jiang 丁零中郎將⁵². Bu unvanlardan ve vazifelerden de anlaşılacağı üzere artık Xianbeilerden sorumlu olacağı anlamına geliyordu. Baibu Xianbeiler ile Liu Hu'nun saldırısının bertaraf edilmesinden sonra Batı Jin Valisi Liu Kun, Yi Lu'yu ödüllendirmek için Jin Hanedanlığı sarayına Büyük Chanyü 大单于 unvanı için öneride bulundu ve Dai Beyi yapılarak Dai bölgesine yerleştirildi⁵³. Kısa bir süre sonra Yi Lu, Dai İmparatoru olarak ilan edildi ve adını kuzey başkenti Shengle 盛樂 ve güney başkenti Pingcheng 平城 (bugünkü Datong 大同, Shanxi'nin kuzeydoğusu) olmak üzere "Jianguo 建國" olarak değiştirdi⁵⁴. Batı Jin Hanedanlığı Jianxing Saltanat Dönemi (313-317) 建興 dördüncü yılında (316) Tabgaç Xianbeilerde bir iç kargaşa yaşandı. Yilu'nun, oğlu Liu Xiu 六修 tarafından öldürülmesi, ayrıca Liu Xiu'nun da Pugen 普根 tarafından öldürülmesi ülkede büyük bir kaosa yol açtı ve Tabgaç boyları birçok yöne dağıldı⁵⁵. 30.000 kişi Liu Kun'a dönmek için geldi⁵⁶. Tabgaç Xianbeiler zayıflayınca, Doğu Jin Hanedanlığı'nın (317-420) Daxing Saltanat Dönemi (318-321) 大興 ilk yılında (318) Shuofang Bölgesi'nde etkili olan Liu Hu, Tabgaç Dai Devleti (İlk Tabgaç/ 315-376) 代国 batı tarafına saldırdı, ancak Tabgaç Si 拓跋嗣 tarafından yenilgiye uğratıldı⁵⁷. Liu Hu, Çin sınırının dışına kaçtı ve kuzeni Lu Gu 路孤, Tiefuların bir kısmını Shuofang'dan doğuya, Sarı Nehri geçmelerine öncülük etti ve Tabgaç Yülü'ye 郁律 teslim oldu, Yülü ise ona kızını eş olarak verdi⁵⁸. Lu Gu'nun liderliğindeki bu kabileyi ele geçirdikten sonra Tabgaç Yülü, batıda Wusunların oturduğu bölgeler ile doğuda

⁴⁹ WS, s. 2054.

⁵⁰ WS, s. 2054; Onat, **a.g.e.**, s. 20.

⁵¹ Lin, **Xiongnu Shi**, s. 214.

⁵² WS, s. 2054.

⁵³ Onat, **a.g.e.**, s. 20; Lin, **Xiongnu Shi**, s. 214.

⁵⁴ Lin, **Xiongnu Shi**, s. 214.

⁵⁵ Wu, **a.g.e.**, s. 30.

⁵⁶ JS, s. 1648.

⁵⁷ Kürşat Yıldırım, "Tabgaçların Yayılma Alanları", **Tarihte Türkler ve Moğollar**, Bilgeoğuz Yayınları, C. 1, İstanbul, 2023, s. 30.

⁵⁸ Wu, **a.g.e.**, s. 30.

Wu Ji'nin 勿吉 batısını aldı, böylece ordusu, atları ile kuzeyde güçlü hale geldi⁵⁹. Batı Jin Hanedanı İmparatoru, Önceki Zhao Devleti Liu Yao'nun 劉曜 öldürüldüğünü öğrendikten sonra Yülü bakanlarına şöyle dedi: “Şimdi Çin sahipsiz, onları yönetecek kimsesi yok, Tanrı tarafından bana bahşedildi.”⁶⁰.

Tabgaç Dai Devleti'nin hükümdarı Yülü, kısa bir hükümdarlıktan sonra öldü ve ardından Tabgaç Dai Devleti, Tuoba Ge Na (İmparator Yang) ve Yi Huai (İmparator Lie) arasında on yıldan fazla süren mücadelenin (325-338) içinde kaldı. Bu dönemde, Sonraki Zhao'nun (319-351) 後趙 Shi , Tabgaç Dai Devleti'nin sınırlarına saldırdı ve iç anlaşmazlıklara karıştı. 310 senesinde Çin sınırının dışına kaçan Liu Hu, Tabgaç Dai Devleti içindeki iç çekişmelerinin ortasında güç kazandı ve Doğu Jin Hanedanlığı'nın Xiankang Saltanat Dönemi (335-342) 鹹康 yedinci yılında (341), bir kez daha Tabgaç Dai Devleti'nin batı sınırlarına saldırmayı seçti, ancak bir kez daha yenildi ve aynı yıl Liu Hu öldü ve oğlu Wuhuan 務桓 (Bao Zi 豹子) yönetimin başına geçti: "dağılan kabileleri topladı ve onların başına geçti"⁶¹.

1.2. Wuhuan Dönemi

Bu dönemde Tabgaç Dai Devleti'nin iç çekişmeleri Shiyijian'in 什翼犍 tahta geçmesiyle son buldu. Shiyijian cesur ve bilge bir şahsiyetti ve ülke halkı ona bağlandılar. Shiyijian devlet yönetimini iyi gözlemlemiş ve diğer boylarla, devletlerle olan politikayı iyi bir şekilde analiz etmiştir.⁶². Tabgaç Dai Devleti, bir beylik olarak adlandırılrsa da aslında Tabgaç soyu tarafından oluşturulan bir boy birliğiydi. Bu birlik, Tabgaç kabilesi liderliğindeki birkaç büyük boy tarafından oluşuyordu ve her kabilenin altında birçok küçük aile vardı. Kabileler ve kabile ittifakları arasındaki bağlantı zayıftı. Dai Devleti çevresinde, güneydoğuda Sonraki Zhao Devleti'nden Shihu 石虎 ve kuzeydoğuda Önceki Yan Devleti 前燕 vardı. Her ikisi de Tabgaç Xianbei'den daha güçlüydü. Bu nedenle Shiyijian, Sonraki Zhao'ya direnmek için Dai'nin kuzeydoğusundaki Önceki Yan ile evlilik ve ittifak stratejisini benimsedi.⁶³. Ülke içinde Shiyijian, memuriyetler kurdu, onları farklı pozisyonlara böldü, yasa ve yönetmelikler oluşturdu, buna benzer bir dizi önlem aldı. Neticede Shiyijian zamanında Tabgaç Xianbeiler,

⁵⁹ ZZTJ, s. 2860; Wu, a.g.e., s. 30.

⁶⁰ Wu, a.g.e., s. 30.

⁶¹ WS, s. 2054.

⁶² Kürşat Yıldırım, “Xianbeiler, Wuhuanlar, Juan-Juanlar, Tabgaçlar”, **Ortak Türk Tarihi**, Editörler: Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ, Prof. Dr. Saadettin Y. Gömeç, Prof. Dr. Osman Karatay, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, 2019, C. 1, s. 267.

⁶³ Wu, a.g.e., s. 31.

“Doğuda Huimo’dan 秽貊⁶⁴ batıdaki Poluona’ya 破落那 (günümüzde Özbekistan’daki Fergana Vadisi), güneyde Yin Dağları 陰山 ve bozkırda yüzbinlerce insan ile daha da güçlendi.”⁶⁵.

Dai Devleti’ne yapılan birçok başarısız saldırılan sonra, Tiefu Hunları’nın beyi Liu Wuhuan Tabgaç Dai Devleti ile mücadele stratejisini değiştirmek zorunda kaldı ve Xiankang Saltanat Dönemi 鹹康 (335-342) yedinci yılında (341), oğlu Xiwuqi ve diğer on iki kişiyi barış istemek için elçi olarak gönderdi⁶⁶. Tabgaç Shiyijian’in de kendilerine karşı olan bu gücü dengelemesi gerekiyordu ve buna karşı bir dizi önlem aldı. Bunlardan biri kızını Wuhuan ile evlendirmesidir.

Dai Beyi ile anlaşma yaptıktan sonra Wuhuan, gizlice Sonraki Zhao beyi Shi Hu ile barış yapmak için onun yanına gitmiştir⁶⁷. Shi Hu, Wuhuan’a Pingbei Generali, Sol Bilge Beyi, Dingling Chanyu gibi unvanlar vermiştir⁶⁸. Tabgaç Dai Devleti de artık dış siyasetinde barışı ön plana koymuştu ancak yine de tedbiri elden bırakmamak için ordusunu da güçlendirme çalışmalarına başladı. Bu amaçla 342 yılında Shiyijian Canhebei’ye geldi ve tüm boyların bir arada toplandığı bir devlet meclisi tertip etti⁶⁹.

Liu Wuhuan on yıldan fazla Tiefu kabilelerine beylik yaptı, Tabgaç Xianbeilerle de on yıldan fazla barış yaptı. Bu dönemde, Tiefu Hunları’nın da gücü artmıştır⁷⁰. Ancak bu sakin ortam Jie Hunlarının Sonraki Zhao Devleti beyi Shi Hu’nun ölmesiyle son bulmuştur ve bu sefer de Sonraki Zhao Devleti’nde taht kavgaları meydana gelmiştir. En sonunda hanedandan olmayan, Weijun halkından Ran Min adında biri, Shi Jian’i öldürüp 350 yılında tahtı ele geçirmiş ve devlete “Wei” adını vermiştir⁷¹. Bu gelişme Tabgaç Dai Devleti için de bir sorun teşkil etmekteydi. Sonraki Zhao Devleti’ndeki bu taht değişikliğinden sonra 351 yılında Tibetlilerin beyi Fu Jian 苻堅 de Shaanxi’nin güneyinde Önceki Qin Devleti’ni (351-394) 前秦 kurmuştur. Hanedanına ise Da Qin 大秦 ismini vermiştir⁷². 352 yılında Önceki Yan Devleti’nin hükümdarı Murong Jun, Ran Min’i öldürünce Tabgaç Dai Devleti’ni bir nebze rahatlatmıştır ve saraya vergi sunmuştur. Tiefu Hunları’nda ise Doğu Jin Hanedanlığı’nın (316-420) Yonghe Saltanat

⁶⁴ Çin’in antik zamanında kuzey ve kuzeydoğuda bulunan bir topluluk.

⁶⁵ ZZTJ, s. 3025.

⁶⁶ WS, s. 2054; Wu, a.g.e., s. 31.

⁶⁷ WS, s. 2054.

⁶⁸ WS, s. 2054.

⁶⁹ Yıldırım, a.g.e., s. 297.

⁷⁰ Wu, a.g.e., s. 31.

⁷¹ Yıldırım, a.g.e., s. 298.

⁷² A.g.e., s. 299.

Dönemi'nin (345-356) 永和 on ikinci yılında (356) Wuhuan öldü ve kardeşi Yanloutou 關陟頭 bey oldu.

1.3. Yanloutou ve Xiwuqi Dönemleri

Yanloutou, başa geçer geçmez gizli bir şekilde Dai Devleti'ne karşı saldırı da bulunma planları yapmaya başladı, ancak Dai Kralı Shiyijian'in nehrin batısında ordusu ile teftişe çıktığı bir sırada kendisine karşı atak yapılacağını düşünen Yanloutou, beye hemen bağlılığını bildirmiştir⁷³. Tiefu Hunları yine başarısız olmuştur.

Shengping Saltanat Dönemi'nin 升平 (357-361) ikinci yılında (358) Tabgaç Dai Beyi, Tiefu Hunları'nın gücünü bölmek için Yanloutou'nun isyan etmeye hazırlandığı bir sırada Wuhuan'ın oğlu Xiwuqi aralarında Liu Weichen'in de bulunduğu on iki kişilik rehineleri, Tiefu kabilesine geri gönderdi⁷⁴. Tabgaç Xianbei tarafından desteklenen bir güç olarak Tiefu kabilesine geri dönen Xiwuqi, o yıl bir isyan başlattı ve Yanloutou yönetimini devirmeye çalıştı. Korkuya kapılan Yanloutou, doğuya doğru kaçmaya çalışırken Sarı Nehri'n buz tutmuş yerinden geçerken yarısına kadar geldiği anda buzların çözülmesiyle paniğe kapıldı, ayrıca askerlerinin de Xiwuqi tarafına geçtiğini görünce Dai Beyine teslim olmak zorunda kaldı⁷⁵. Tabgaçlar tarafından desteklenen Xiwuqi'nin de hükümdarlık süresi uzun olmadı, yönetimin başına geçtiği ikinci yılda (359) öldü ve yerine oğlu geçti. Ancak Liu Weichen kardeşi Xiwuqi'nin oğlunu öldürerek liderliği ele geçirdi⁷⁶.

1.4. Liu Weichen Dönemi

⁷³ Onat, **a.g.e.**, s. 22-23; Wu, **a.g.e.**, s. 32.

⁷⁴ Wu, **a.g.e.**, s. 32.

⁷⁵ **WS**, s. 14; Onat, **a.g.e.**, s. 23.

⁷⁶ **WS**, s. 2054.

Liu Weichen 劉衛辰 dönemi Tiefu Hunları için önemlidir. Bunun sebebi Tiefu Hunları'nın Liu Weichen'in yönetime geçmesiyle birlikte daha çok aktif olmasıdır. Özellikle Tabgaç tarihi çalışmalarında Tiefular sıklıkla kaynaklarda geçmektedir.

359 yılında Liu Weichen, idareyi ele aldıktan sonra oğlunu Dai sarayına rehin olarak gönderip bağlılığını bildirmiştir⁷⁷. Yaklaşık bir yıl sonra (360) Tabgaç Beyi Shiyijian'in eşi Murong 慕容 vefat etti. Liu Weichen, cenazeye katılmak için Dai Devleti'ne geldi. Cenazede Tabgaç Shiyijian, kızını Liu Weichen ile evlendirmeye karar vermişti⁷⁸. **ZZTJ**'de bu durum şu şekilde anlatılmıştır: “Yazın, 6. ayda, Dai Kralı Shiyijian'nin eşi Murong vefat etti. 7. ayda Liu Weichen cenazeye katılarak, Shiyijian'in kızıyla evlenmek istediğini bildirdi. Shiyijian kızını Liu Weichen ile evlendirdi.”⁷⁹. Anlaşıldığı üzere, Tabgaç Dai Devleti ile ittifak amaçlı yapılan bu evlilik türleri, Liu Hu'nun kuzeni Lu Gu ile başlayıp, Liu Wuhuan ve sonrasında da Liu Weichen ile devam etmiştir.

Liu Weichen, Dai Devleti ile akrabalık ilişkilerini güçlendirirken, bir taraftan da Önceki Qin Devleti 前秦 ile de gizlice iletişime geçerek bir anlaşma yapmak istemiştir⁸⁰. Liu Weichen, Önceki Qin Kralı Fu Jian'e elçi göndererek “İlkbaharda gelip sonbaharda terk etmek üzere”, anakaradan bir toprak parçası istedi⁸¹. Fu Jian bunu kabul etti, ayrıca onu Sol Bilge Beyi olarak ilan etti⁸². Liu Weichen'in uygulamak istediği denge siyaseti çoğu zaman belli olaylarda bozulmaya başlamıştır. Bunlardan biri aynı yılın (360) 4. ayında Fu Jian'in Yunzhong 云中 muhafızı Jia Yong'u 贾雍 Liu Weichen'e saldırmak üzere görevlendirmesidir. Jia Yong da Sima Xu Bin'i 司马徐斌 gönderdi, neticede onlar ele geçirdiği mülklerle geri döndü⁸³. Ancak Fu Jian bu barışın sürmesini istemiş olmalı ki öfkeyle Jia Yong'u suçladı: “Şahsım, orduya ve Rong ve Di 戎狄⁸⁴ halkına karşı şükran ve güven beslerken, siz onları mağlup etmek, küçük kazançlar için açgözlülük yaptınız !”⁸⁵. Fu Jian neticede onu görevden aldı ve ondan halktan biri olarak görevlerde bulunmasını istedi⁸⁶. Yağmalanan mülkü Liu Weichen'e iade etmek ve onu rahatlatmak için elçiler gönderdi. Liu Weichen, Çin Seddi sınırları içine yerleşti. Bu olay

⁷⁷ **WS**, s. 2055.; **JS**, s. 3062; **ZZTJ**, s. 3182.

⁷⁸ **WS**, s. 2055.; **JS**, s. 3062.

⁷⁹ **ZZTJ**, s. 3182.

⁸⁰ **WS**, s. 2055.; **JS**, s. 3062.; **ZZTJ**, s. 3182.

⁸¹ **WS**, s. 2055.; **JS**, s. 3062.; **ZZTJ**, s. 3182.

⁸² **WS**, s. 2055.; **JS**, s. 3062.

⁸³ **ZZTJ**, s. 3182.; Wu 吴, **a.g.e.**, s. 33.

⁸⁴ Kuzey Di'ler ve Batı Ronglar'ın ortak kullanımı.

⁸⁵ **ZZTJ**, s. 3182.

⁸⁶ **ZZTJ**, s. 3182.

JS'de şu şekilde anlatılmıştır: “Yunzhong Muhafızı Jia Yong, komutan Sima Xu Bin'i süvarileriyle birlikte Weichen'e saldırmaya gönderdi. Yağma yapılması sebebiyle Fu Jian sinirlenerek şunları söyledi: ‘Küçük halkların desteğini kazanma, istikrarı sağlama ve onlarla barış 魏絳和戎 metodunu uyguladım. Küçük kazançlar için itibar terk edilmemelidir. Geçmişte Jing ve Wu 荆吳⁸⁷ arasında bir savaş olmuş ve olaylar ipekböceği kadınları yüzünden başlamıştı. Kavun sulama avantajı verilmesinde, Liang ve Song'un 梁宋 savaştan yana değildi. Bu öfke büyük değil ama mesele büyük. Sınırı bozmak ve kitleleri karıştırmak ülkenin yarına değildi. Ele geçirilen tüm varlıklar onlara geri iade edilecek.’. Yong görevden alındı ve ondan halktan biri olarak görevlerde bulunmasını istedi. Barışı sağlamak ve güvenilirliklerini göstermek için Weichen'e elçiler gönderildi. Weichen daha sonra Çin Seddi'nin sınırları içine yerleşti ve katkıda bulunmaya devam etti. Wuwan Dugu 烏丸独孤 ve Xianbei Moyiyu 沒奕于 onbinlerce askerlerine liderlik etmeyi başaramadı ve Fu Jian'a teslim oldu. Jian ilk kez Çin Seddi'nin sınırları içine girmeyi istediğinde Fu Rong 苻融 şunları söyledi: ‘Hunlar bir sorun kaynağı olarak eski zamanlardan beri gelişmişlerdir. Birliklerini güneye yönlendirmeye cesaret edemeyenler onların güçlerinden korkuyorlardı. Sınır içinde yaşamalarına izin verilirse zayıf görünecekler, güçlerini ilçelere gösterecekler ve kuzey sınırında baş belası olacaklar. Ülkenin uzak bölgelerini korumak adına onların Çin Seddi'nin dışına göç etmelerine izin vermek daha makul’.”. Jian onu onayladı⁸⁸.

Shengping Saltanat Dönemi beşinci yılında (361) Liu Weichen, Önceki Qin Devleti'nin sınır bölgelerinde oturan halkı yağmaladı ve 50'den fazla kişiyi köle olarak Fu Jian'a gönderdi. Fakat Fu Jian onun bu davranışa çok öfkeleni ve onu azarladı, sonra esirleri serbest bıraktı. İnsanlar geri döndü. Bu nedenle sinirlenen Liu Weichen Önceki Qin Hanedanlığı'na ihanet etti ve kendisini Dai Devleti'ne bağlandı⁸⁹.

Xingning Saltanat Dönemi (363-365) 興寧 üçüncü yılında (365), Liu Weichen, Dai Devleti'ne tekrardan saldırıya geçti. Sarı Nehri geçerek doğuya doğru ilerledi ancak Tabgaç Shiyijian, Liu Weichen'i en sonunda mağlup etti⁹⁰. Bu tarihlerden itibaren artık Tiefu Hunları'nın daha çok saldırı politikalarını görmekteyiz. Kimi zaman Dai Devleti ile kimi zamansa Önceki Qin Devleti ile iş birliği halinde mücadeleler vermiştir.

⁸⁷ Chu Beyliği 楚國 ve Wu Beyliği 吳國.

⁸⁸ JS, s. 2887.

⁸⁹ WS, s. 2055; Onat, a.g.e., s. 25.

⁹⁰ Wu, a.g.e., s. 33; Onat, a.g.e., s. 25.

Liu Weichen'in Tabgaç Shiyijian'a mağlup olduktan sonra bu sefer de Hunlar'dan Sağ Bilge Beyi Cao Gu 曹穀 ile birlikte isyan etti ve 20.000 kişilik bir kuvveti Xingcheng'in 杏城 (günümüzdeki Shanxi Huangling'in güneybatısı 陝西黃陵西南) güney il ve ilçelerine saldırmaya yönlendirdi ve onları Malan Dağı'na 馬蘭山 yerleştirdi⁹¹. Suolu 索虜⁹² Wuyan 烏延 ve diğerleri de isyan ederek Liu Weichen ve Cao Gu'ya bağlandılar⁹³. Fu Jian, Eski General 前將軍 Yang An ve Zhenjun 鎮軍 Maosheng'i 毛盛 öncü komutanlar olarak, saray içi ve dışından seçkin kişilerden oluşan ordunun başında gönderdi. Cao Gu, kardeşi Huo'yu 活 Tongguan Nehri'nde 同館川 Yang An'a karşı savaşması için gönderdi ancak büyük bir yenilgiye uğradılar. 4000'den fazla asker öldü, Cao Gu korktu ve teslim oldu. Fu Jian 6000'den fazla aileyi Chang'an'a 長安 taşıdı, Wuyuan'a saldırdı ve onu öldürdü. Deng Qiang 鄧羌, Weichen'e saldırdı ve onu Mugen Dağı'nda 木根山 yakaladı⁹⁴. Fu Jian, Congma Şehri'nden 驄馬城 (diğer adı Yinzhou 銀州) Shuofang'a kadar, doğu ve kuzeydeki kabileleri 夷狄 valisi olarak yönetmesi için Liu Weichen'i Xiayang Beyi 夏陽公 olarak atadı⁹⁵. Liu Weichen, Fu Jian'in ülkesine döndü ve ona bağlılığını bildirdi⁹⁶. O, devlete durmadan haraç ödemesine rağmen samimi, saygılı ve itaatkardı⁹⁷. Fu Jian, Cao Gu'nun intiharı üzerine onun kabilesini böldü: Ercheng'in 貳城 batısında 20.000'den fazla yer (luo) 落 bulunuyordu ve en büyük oğlu Xi'ye 璽 Louchuan Beyi 駱川侯; Ercheng'in doğusunda 20000'den fazla yer (luo) 落 ise küçük oğlu Yin'e 寅 Lichuan Beyi 力川侯 unvanını vererek paylaştırdı. Bu yüzden onlara Dong ve Xi Cao 東, 西曹 deniyordu⁹⁸.

Doğu Jin Hanedanlığı'nın (317-420) 東晉 Taihe Saltanat Dönemi (366-371) 太和 ikinci yılı (367) Tabgaç Shiyijian, Liu Weichen'in bir kez daha Fu Jian'a bağlanmasından dolayı Shuofang'a doğru ilerledi ve Liu Weichen'e saldırdı. Sarı Nehir henüz donmadığı için Tabgaç Shiyijian, askerlerine akan suyu engellemek için kamış halat kullanmalarını emretti. Bir süre

⁹¹ JS, s. 2889.

⁹² Güney ve Kuzey Sülaleleri (420-589) 南北朝 zamanında güneydeki hanedanların kuzeydeki hanedanlar için kullandığı aşalayıcı bir ifade.

⁹³ JS, s. 2889.

⁹⁴ JS, s. 2889.

⁹⁵ BS, s. 3062; WS, s. 2055.

⁹⁶ WS, s. 2055.

⁹⁷ WS, s. 2055.

⁹⁸ JS, s. 2889.

sonra otlar ve su donarak birbirine yapıştı, yüzen bir köprü gibi birbirine bağlandı, Dai Devleti'nin askerleri Sarı Nehir'i bunun üzerinden geçti. Liu Weichen, Dai askerlerinin bu kadar çabuk gelmesini beklemiyordu, bu yüzden o ve hısımlar akrabaları batıya doğru kaçtılar. Tabgaç Shiyijian, Liu Weichen'in geride kalan halkının onda altısını veya yedisini topladı ve yüzbinlerce esir, at, inek ve koyun ele geçirdi. Liu Weichen Önceki Qin Hanedanlığı'na sığındı ve Fu Jian, ona Shuofang'a kadar eşlik etmesi için adamlarını gönderdi, Shuofang'ı müdafaa etmesi için ordusunun bir kısmını ona verdi⁹⁹.

Ningkang Saltanat Dönemi (373-375) 寧康 ikinci yılında (374) Liu Weichen, Tabgaç Shiyijian'ın tekrar saldırısına uğradı ve güneye doğru kaçtı¹⁰⁰. Taiyuan Saltanat Dönemi (376-396) 太元 birinci yılında (376) Liu Weichen, Dai tarafından tehdit edildi ve Önceki Qin Devleti'nden yardım istedi¹⁰¹. Fu Jian, Youzhou 幽州 Valisi Fu Luo'yu 苻落 kuzey seferinin başkomutanı 大都督 olarak atadı, Youzhou ve Jizhou'dan 冀州 topladığı 100.000 askerin Dai'ye saldırmasına öncülük etti¹⁰². Bingzhou 并州 Valisi Ju Nan 俱難, ordu generalleri Deng Qiang 登羌, Shangshu 尚书 Zhao Qian 趙遷, Li Rou 李柔, Eski General Zhu Rong 朱彤, Eski İmparatorluk Generali Zhang Hao 張嶢 ve Sağ İmparatorluk Generali Guo Qing 郭慶, 200.000 piyade ve süvariye liderlik ederek Shangjun'u 上郡 batıda bırakarak doğuya doğru Helong'a 和龍 yürüdüler¹⁰³. Hepsi Fu Luo ile buluştu ve Liu Weichen'den kendilerine rehberlik etmesini istedi¹⁰⁴. Tabgaç Shiyijian ise, Baibu ve Dugu kabilelerini güneye gönderdi, ayrıca Hun beylerinden biri olup, aynı zaman da Shiyijian'in de damadı olan Liu Kuren'i 劉庫仁 100.000 kişilik ordusuyla birlikte savaşa gönderdi¹⁰⁵. Liu Kuren, Önceki Qin askerleri ile Shiziling'de

⁹⁹ ZZTJ, s. 3208.; WS, s. 2055; Wu, a.g.e., s. 35.

¹⁰⁰ Wu, a.g.e., s. 36.

¹⁰¹ BS, s. 3062.

¹⁰² Wu, a.g.e., s. 36.; Onat, a.g.e., s. 25.

¹⁰³ Wu, a.g.e., s. 36.

¹⁰⁴ A.g.e., s. 36.

¹⁰⁵ Wu, a.g.e., s. 36; Onat, a.g.e., s. 29.

石子嶺 (günümüzdeki Shanxi Pianguan Eyaleti Kuzey Kouwai bölgesi 山西偏关北口外) savaştı, fakat Liu Kuren bozguna uğratıldı¹⁰⁶. Shiyijian ise hastalandığı için ordunun başında bulunamadı ve Yin Dağı'nın kuzeyine çekildi¹⁰⁷.

Aynı yıl (376), Tabgaç Shiyijian'ın oğlunun Tabgaç Shijun 實君 tarafından öldürülmesi Dai Devleti'nde kaosa neden oldu. Önceki Qin, Dai Devleti'ni ilhak etme fırsatını değerlendirdi. Fu Jian, Dai valisi Shi Yanfeng'in 史燕風 önerisini kabul etti ve Dai halkını ikiye ayırdı, Sarı Nehri'n doğusunu Liu Kuren'e verdi; batısını ise Liu Weichen'e verdi¹⁰⁸. Her birine resmi makamlar, unvanlar verildi ve kendi kabilelerini yönetmelerine izin verildi¹⁰⁹. Bu durumla ilgili ayrıntılı bilgiyi ana kaynaklardan **WS**'nin 24. Bölümü Yan Feng Biyografisi'nde görebilmekteyiz. Bu biyografide Yan Feng'in önerisi şu şekilde açıklanmaktadır: “İmparator Zhaocheng 昭成 öldüğünde Taizu 太祖, Chang'an'a taşınacaktı. Taizu genç ve zayıf olduğu için Yan Feng Fu Jian'a şunu söyledi: ‘İmparator yeni vefat etti, imparatorun etrafındakiler kaçtı ve ihanet ettiler. İmparatorun torunu gençti ve onu destekleyecek kimsesi yoktur. Liu Kuren cesur ve becerikli, Weichen ise kurnaz ve değişkendir. Her ikisi de kendi haline bırakılamaz. Bu iki kişinin idare edilmesi için onların halkı ikiye ayrılmalı, ikisinin yönetmesi emredilmelidir. İkisinin her zaman derin bir düşmanlıkları vardı ama hiç kimse ilk önce harekete geçmeye cesaret edemedi. Bu sınırını korumak için iyi bir stratejidir. Torunu büyüğünde Dai ülkesini koruyabilir ve onu imparator yapabiliriz. Bunun Dai ülkesine büyük bir faydası olacaktır.’ Fu Jian bu öneriyi kabul etti ve Yan Feng hemen Dai ülkesine döndü.”¹¹⁰. Bu olay **ZZTJ**'nin 104. Bölümü'nde de geçmektedir.

¹⁰⁶ Wu, **a.g.e.**, s. 36; Onat, **a.g.e.**, s. 29-30.

¹⁰⁷ Onat, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁰⁸ **BS**, s. 3062; **WS**, s. 2055.

¹⁰⁹ **ZZTJ**, s. 3279.

¹¹⁰ **WS**, s. 610.

Liu Weichen, Liu Kuren'in emrinde olduğu için aşağılandığını hissetti ve öfkeyle Önceki Qin Devleti'nin Wuyuan 五原 valisini öldürdü ve isyan etti¹¹¹. Liu Kuren'in batı topraklarına saldırdı¹¹². Bunun üzerine Liu Kuren, Liu Weichen'e saldırdı ve onu mağlup etti. Liu Weichen'i, karısını ve çocuklarını yakaladığı Yin Dağı'nın bin li fazla kuzeybatısındaki bir yere kadar tahrip etti¹¹³. Uzun bir süre sonra Fu Jian, Liu Weichen'i, Batı Chanyu olarak atadı, nehrin batısındaki çeşitli kabileleri denetlemesi için görevler verdi, Dailai'ya 代來 yerleştirdi¹¹⁴.

Liu Kuren ile ilgili çok kısa bahsetmemiz gerekirse, **BS**'nin 20. Bölümü'nde şu bilgiler yer almaktadır: “Diğer adı Mogen 沒根 olan Liu Kuren, Dugu kabilesinden ve Liu Wu'nun 劉武 soyundandır. Küçüklüğünde kahramandı, akılla hareket ederdi. Annesi, İmparator Ping Wen'in 平文 kızıdır. İmparator Zhaocheng kızını ona eş olarak verdi ve güney bölgesinin sorumlusu 大人 oldu. Jianguo Saltanat Dönemi (338-376) 建國 39. Senesi (376) Zhaocheng aniden öldü ve Daowu 道武 tahta geçemedi. Fu Jian, Liu Kuren'i Lingjiang'ın 陵江¹¹⁵ generali ve Guannei Beyi 關內侯 olarak atadı. Ülkeyi Weichen ile paylaşıp yönetmesini emretti. Nehrin batısı Weichen'e, doğusu Liu Kuren'e aitti. Böylece Xianming 獻明 İmparatoriçe, Daowu ile Wei 衛 ve Qin'in 秦 iki beyiyle birlikte Helan Boyundan 賀蘭部 gelip buraya yerleştirdi. Liu Kuren kendisini hizmet etmeye adamıştı, israf yaptı tasarrufa gitmedi. Fu Jian, Weichen'i Liu Kuren'in komutasına verince Weichen sinirlendi, isyan etti ve Liu Kuren'e saldırdı. Liu Kuren de Weichen'e karşı saldırıda bulundu ve onu yendi. Fu Jian, Liu Kuren'in karısı Gongsun hanıma 公孫氏 bol miltarda hediye bahşetti.”¹¹⁶.

¹¹¹ ZZTJ, s. 3281.

¹¹² Onat, a.g.e., s. 31.

¹¹³ ZZTJ, s. 3281.

¹¹⁴ ZZTJ, s. 3281; **BS**, s. 3062; **WS**, s. 2055.

¹¹⁵ Jialing Nehri 嘉陵江.

¹¹⁶ **BS**, s. 732.

Liu Weichen ilerleyen yıllarda yaklaşık on sene içerisinde, gücünü arttırdığı için komşu devletler ona elçiler yollamış, çeşitli unvanlar vererek dostluk kurmaya çalışmışlardır¹¹⁷. Murong Yong 慕容永 da bunlardan birisi olarak, Liu Weichen'e elçi olarak oğlunu göndermiş ve ona itaat etmiştir. Ayrıca Hexi'deki Askeri İşlerden Sorumlu Vali 都督河西諸將軍, Büyük General 大將軍, Shuozhou Çobanı 朔州牧 ve Shuofang Beyi 朔方王 unvanlarını verdi. Yao Chang 姚萇 da iyi ilişkiler kurmak için Liu Weichen'e elçi gönderdi, ona Shi Chi Jie 使持節, Kuzey Shuo'daki Çeşitli Yilerden Sorumlu Askeri Vali 都督北朔雜夷諸將事 Büyük General, Büyük Chanyu, Hexi Beyi 河西王, Youzhou Çobanı 幽州牧 unvanlarını verdi¹¹⁸.

Taiyuan Saltanat Dönemi'nin on beşinci yılında (390) Liu Weichen, oğlu Zhilidi'yi 直力鞬 Xianbei Helan kabilesine saldırması için gönderdi. Helan kabilesinin lideri He Ne 賀蘭訥, ikilem içerisinde kaldı ve Kuzey Wei Hanedanlığı'na (386-534) teslim olmayı talep etti. 7. ayda Tabgaç Gui 珪 ordusunu alıp He Ne'ye yardım etmeye gitti ve Zhilidi'yi yendi¹¹⁹.

Liu Weichen, Liu Zhiliti'yi Kuzey Wei Hanedanlığı'nın (386-535) güney kısmına saldırmak üzere 80.000 ile 90.000 kişilik orduya liderlik etmesi için gönderdi. 11. ayda Tabgaç Gui 5000 ile 6000 askerle karşı koydu. ve Tieqi Dağı'nın 鐵岐山 güneyinde Zhilidi'yi yendi. Ardından Zhilidi tek başına kaçtı. Kuzey Wei Hanedanlığı birlikleri zaferden yararlandı ve onu takip etti. Sarı Nehri Wuyuan'deki 五原 Jinjin'den 金津 güneye geçerek Liu Weichen'in sınırına girdiler. Liu Weichen'in kabilesi dehşete düştü ve aniden karışıklık içine düştüler. Tabgaç Gui doğrudan Liu Weichen'in yaşadığı Yueba şehrine 悦跋城 geldi ve Liu Weichen ile oğlu panik içinde kaçtı. Tuoba Gui, generalleri ve hafif süvarileri onları takip etmeleri için

¹¹⁷ Onat, **a.g.e.**, s. 32.

¹¹⁸ **BS**, s. 3062; **WS**, s. 2055.

¹¹⁹ **ZZTJ**, s. 3397.

gönderdi. General Yi Wei 伊謂, Zhilidi'yi Mugen Dağı'nda canlı olarak yakalarken, Liu Weichen kendi adamları tarafından öldürüldü. 12. ayda Xuegan 薛干'ye kaçan en küçük oğlu Helian Bobo 赫連勃勃 dışında Liu Weichen'in tüm aile üyeleri Tabgaç Gui tarafından öldürüldü, toplamda 5000'den fazla kişi öldürüldü, cesetleri nehre atıldı, nehrin güneyindeki tüm kabileler teslim oldu. 300.000'den fazla at ve 4.000.000 fazla sığır ve koyun ele geçirildi. Liu Weichen'in küçük oğlu Bobo, Xuegan kabilesine sığındı¹²⁰.

Liu Weichen dönemi görüldüğü gibi gerek siyasi gerek askeri olarak Tiefu Hunları için son derece hareketli bir dönem olmuştur. Liu Weichen genelde tek başına hareket etmektense, dönemin iki önemli gücü olan Dai Devleti ve Önceki Qin Devlet ile çıkarlarına ve politikaya uygun olarak iş birliği içerisinde olmuştur, hangi devletle çıkarları ters düşerse de o devlete karşı cephe almıştır. Yan Feng'in Fu Jian'a söylediği gibi Liu Weichen kurnaz ve değişken bir devlet adamıdır. Ancak Liu Weichen'in bu politikası ülkenin içinde bulunduğu durum, ekonomik şartlar ve askeri güç göz önüne alındığında makul görülebilir. Liu Weichen ve ailesinin trajik ölümünden sonra Tiefu Hunları'nın kaderi son kalan evlat Helian Bobo'nun ellerine kalmıştır. Bundan sonraki süreç Tiefu Hunları'nın soyundan gelen Xia Devleti ile devam edecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TİEFU HUNLARI'NIN KÖKENİ VE SOSYO-KÜLTÜREL FAALİYETLERİ

¹²⁰ ZZTJ, s. 3402.

2.1. Tiefu Hunları'nın Kökeni

Çin Hanedanlık Tarihleri'nden (正史) Wei Shu(魏书) ve Bei Shi (北史)'ya baktığımızda Tiefu Hunları'nın kökeni ile ilgili olarak şu bilgilere ulaşılmaktadır;

WS: “Tiefu Liu Hu, Güney Chanyu'nun soyundan, Sol Bilge Beyi Qu Bei'nin torunu ve Kuzey Bölümünün Komutanı Liu Meng'in kardeşinin oğludur, Xinxing Lusi'nın kuzeyine yerleşmiştir. Kuzeyliler “Baba Hu (Hun) anne Xianbei” olan halkı Tiefu olarak söylemişlerdir, aile adı olduğu düşünülmektedir. [Liu] Meng öldü ve yerine oğlu Fu Lun geçti. Fu'nun babası Gaoshengyuan başa geçerek kabilenin liderliğini üstlendi. Gaoshengyuan'ın diğer adı Xundou'dur. Gaoshengyuan öldükten sonra Liu Hu onun yerine geçti. [Liu] Hu'nun diğer adı Wulugu'dur. Önceleri devlete bağlıydı ancak halkının sayısı artınca bir ordu kurdu ve isyan etti. Ping Wen ve Jin'in Bingzhou Valisi Liu Kun ortaklaşa saldırdı, [Liu] Hu Shuofang'a çekildi, Liu Cong'un himayesine girdi. [Liu] Cong, [Liu] Hu'nun halkını aldı, Anbei Generali unvanı verildi, Xianbei Askeri Kuvvetler Sorumlusu, Dingling Zhonglang Jiang rütbesi verildi. [Liu Hu] Tekrar nehri geçip batıyı istila etti, Ping Wen karşı saldırıya geçti, büyük saldırıdan sonra (Liu) Hu sınırdan geri çekildi. İmparator Zhaocheng'in hükümdarlığının başında (Liu) Hu tekrar batıyı istila etti ve imparator karşı saldırı için birlikler gönderdi, onu tekrar mağlup etti. Liu Hu öldü, oğlu Wuhuan boyların başına geçti, elçi göndererek bağlılık sözü verdi. Wuhuan'ın diğer ismi Bao Zi'dır, boyları topladı ve onların lideri oldu. Gizlice Shi Hu'ya gitti, Shi Hu ona Ping Bei Generali, Sol Bilge Beyi unvanlarını verdi. Wuhuan öldüğünde kardeşi Yanloutou onun yerine geçti. Sonra Wuhuan'ın oğlu Xiwuqi Yanloutou'yu yerinden edip liderliğe geçti. Xiwuqi öldü, kardeşi Weichen onun yerine geçti. ”¹²¹.

BS: “Tiefu Liu Hu, Güney Chanyu'nun soyundan gelir, Sol Bilge Beyi Qu Bei'nin torunu, Kuzey Bölümü Komutanı Liu Meng'in kardeşinin oğludur. Xinxing Lusi'nın kuzeyine yerleşmiştir. Kuzeyliler “Baba Hu, anne Xianbei” olan halkı Tiefu olarak söylemişlerdir, bir aile adı olarak kullanılmıştır. Wu'nun¹²² babası Gaozhiyuan¹²³ ölene kadar boyların liderliğini yapmıştır. Gaozhiyuan öldükten sonra Wu [Hu] onun yerini almıştır. Wu [Hu] öldükten sonra, oğlu Wuhuan kabilenin liderliğini almıştır ve Wei ile barış yapmıştır.

¹²¹ WS, s. 2054.

¹²² Gaoshengyuan, burada Gaozhiyuan şeklinde yazılmıştır.

¹²³ Liu Hu, burada Wu şeklinde yazılmıştır.

Wuhuan öldükten sonra kardeşi Yanloutou onun yerine geçmiştir ve isyan çıkarmıştır. Daha sonra Wuhuan'ın oğlu Xiwuqi bağımsızlığını ilan etti. Xiwuqi öldükten sonra kardeşi Weichen onun yerine geçti.¹²⁴

Çin yıllıklarından Zizhi Tongjian'de (资治通鉴) ise Tiefu Hunları'nın kökenine dair şu bilgiler yer almaktadır:

ZZTJ: “Liu Weichen aslen Tiefu Hunları'ndandır. Tiefu, Güney Chanyu'nun soyundandır. Weichen Sol Bilge Beyi, Qu Bei'nin büyük büyük torunudur. Kuzeyliler “Baba Hu, (Yan 洋) anne Xianbei” olan halkı Tiefu olark söylemişlerdir, aile adı olarak kullanılmıştır.”¹²⁵.

Yine **ZZTJ**'de şu bilgiler geçmektedir: “Başlangıçta, Hunlardan Liu Meng öldü, Sağ Bilge Beyi Qu Bei'nin oğlu Gaoshengyuan kabilenin başına geçti. Gaoshengyuan öldükten sonra oğlu (Liu) Hu onun yerine geçti, Xinxing'e yerleşmişti, Tiefu olarak adlandırılmışlardır. Baibu Xianbei kabilesi ile Han Hanedanlığı'na bağlanmıştı. Liu Hu tüm halkı topladı, batıdaki nehri geçti, Shuofang Wuluchuan'a yerleşti. Han (Önceki Zhao) Beyi Liu Cong, (Liu) Hu'nun boyunu ailesi olarak aldı ve onu Loufan Beyi olarak atadı.”¹²⁶.

Yukarıda çevirisini verdiğimiz ana kaynaklarda Tiefu Hunları'nın kökenine dair önemli ve çok fazla soru işareti bırakmayan bilgiler mevcuttur. Bilgileri değerlendirdiğimizde Qu Bei, Tiefu Hunları'nın atası olarak bilinen ilk isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Qu Bei'in ana kaynaklarda Sol Bilge Beyi¹²⁷ mi yoksa Sağ Bilge Beyi mi olduğu konusunda farklılıklar mevcuttur. **WS**, **BS**, **HHS** gibi kaynaklarda “Sol Bilge Beyi”; **JS**, **SLGCQ**, **SGZ** gibi kaynaklarda ise Sağ Bilge Beyi olarak kaydedilmiştir¹²⁸. **ZZTJ**'de ise 87. bölümde Sağ Bilge Beyi, 104. bölümde ise Sol Bilge Beyi olarak geçmektedir. Cui Hong, **SLGCQ** Xia Kayıtları'nda 夏录 şu bilgiler vardır: “Helian Bobo, Shuofang halkındandır. Sağ Bilge Beyi Qu Bei'nin soyundan gelir, Liu Yuanhai'nin boyundandır”¹²⁹. **JS**'de buna yakın bilgiler verir: “Qu

¹²⁴ **BS**, s. 3062.

¹²⁵ **ZZTJ**, s. 3279.

¹²⁶ **ZZTJ**, s. 2744.

¹²⁷ Sol Bilge Beyi (Sol Xian Wang), Asya Hunları'nda bir unvandır. Chanyu'den sonra gelen en yüksek pozisyonudur. Sol Bilge Beyi ülkenin doğusunda, Sağ Bilge Beyi ise batısında oturmaktadır.

¹²⁸ Wu, **a.g.e.**, s. 16; Onat, **a.g.e.**, s. 36.

¹²⁹ **SLGCQ**, s. 463. “赫连勃勃，朔方人。右贤王去卑之后，刘元海之族也。”

Jue 屈子 olarak da bilinen Helian Bobo Hun Sağ Bilge Beyi Qu Bei'nin soyundan gelir, Liu Yuanhai'nin boyundandır.”¹³⁰.

Yukarıdaki alıntılara baktığımızda, o dönemlerde Güney Hunları'ndan Yufuluo'nun ¹³¹ birlikleri Önceki Zhao Devleti'ne gittiğinde, kendisinin Güney Chanyu olduğunu iddia etti, ancak halkının desteğini alamadığı için batıya geri dönemedi ve Hedong Pingyang'da yalnızca birkaç bin süvari ile garnizon kurabildi. Bu sırada Qu Bei nehrin doğu kısmında konuşlanmıştı ve ordusunda sadece birkaç bin atlı vardı, bu bilgiler Yufuluo'nun durumuna benzer şekildedir. Bu yüzden Qu Bei'nin, Lishi Chanyusunun sarayında olan eski beye değil Yufuluo'ya bağlı olduğu görülebilir. Buna ek olarak tarih kayıtlarında, Qu Bei'nin Huchuquan'ı¹³² kandırdığına dair kayıt da bulunmaktadır¹³³. Bu bilgi doğruysa, Qu Bei'nin Sol Bilge Beyi değil, yalnızca Sağ Bilge Beyi'dir, çünkü Liu Yuanhai'nin babası Liu Bao, o dönemde Yufuluo'nun Sol Bilge Beyi'ydi¹³⁴.

Ana kaynaklarda Tiefu Hunları'nın kökenini “Güney Chanyu” olarak kaydedilmesine rağmen Lin Gan, Tiefu Hunları'nın Xianbei ile karışmış ve Kuzey Hunları'nın kalıntılarının karışımından oluştuğunu söylemektedir¹³⁵. M.S. 91 yılında Kuzey Hunları ağırlık merkezini kaybettikten sonra, “Kuzey Hunları'nın geride kalan bazı boyları hala bozkırın kuzey kısmına dağılmış durumdaydı ve Tabgaç Xianbei'nin atalarının bozkırın kuzeydoğu köşesinden Büyük Xianbei Dağları'nın batısına göçü ve ardından güneye doğru göçü sürecinde Xianbei halkıyla karıştılar ve birbirleriyle evlendiler. Böylece “Baba Hun, anne Xianbei” olan Tiefular (ya da Tiefu Hunları) ortaya çıktı.”¹³⁶. Tiefu Hunları'nın kökeni le ilgili olarak, **WS**, Tiefu Liu Hu Biyografisi'nde Liu Hu'nun Sol (veya bazı kaynaklarda Sağ) Bilge Beyi Qu Bei'nin neslinden olduğu açıkça belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Qu Bei'nin faaliyet alanlarına baktığımızda Tiefu Hunları'nın, Güney Hunları ve Xianbeilerden oluşan bir topluluk olduğu görülmektedir. Doğu Han Hanedanlığı'nda Xian İmparator döneminde Qu Bei, Güney Hunları ile birlikte Çin'e göç etmiş ve Shanxi Eyaleti'nin bugünkü orta ve güney bölgesi ile Henan Eyaleti'nin

¹³⁰ **JS**, s. 3201. “赫连勃勃字屈子, 己匈奴右贤王去卑之后, 刘元海之族也.”

¹³¹ Yufuluo 于夫罗, 188-195 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. Babası Qiangqu'nun 188 yılında ölmesi üzerine Han sarayı tarafından chanyu olarak atanmıştır; ancak Güney Hunları bu atamaya karşı çıkmışlar ve Yufuluo'yu kovmuşlardır.

¹³² Huchuquan 呼厨泉, Yufuluo'nun kardeşidir. Kardeşi 195 yılında ölünce Güney Hunları'nda chanyu konumunu kazanmaya çalıştı ancak kardeşini deviren aynı kişiler tarafından geri sürüldü.

¹³³ **JS**, s. 1534.

¹³⁴ Wu, **a.g.e.**, s. 16.

¹³⁵ Lin Gan 林干, **Xiongnu Tongshi 匈奴通史**, Renmin Chubanshe 人民出版社, 1986, s.110.

¹³⁶ Lin, **a.g.e.**, s. 110.

kuzey kesiminde faaliyet göstermiştir¹³⁷. 195 senesinde Xian İmparator, Chang'an'dan Luoyang'a döndü ve Qu Bei, Yang Feng ve Dong Cheng tarafından, Baibu'nun eski komutanı Han Xian ile birlikte İmparator Xian'ı savunmak için görevlendirildi¹³⁸. 216 yılında Cao Cao, Huchuan'ı Ye'de (Maguxian'in güneyi, bugünkü Hebei Eyaleti) bıraktı ve Qu Bei'den Pingyang Eyaleti'ni (Bugünkü Linfen, Shanxi Eyaleti) denetlemesini istedi. 251 yılında Qu Bei'nin soyundan gelenler bir nedenden dolayı Yanmen'e yerleştirildi, ancak bundan sonra Qu Bei'nin soyundan gelenlerden biri Shanxi'nin kuzey kısmına geri döndü. Kuzey Hunları batıya doğru hareket etmiş olsa da hala yurtlarında kalan bazı Hunlar vardı ve Xianbei'ler bu bölgeye girdikten sonra, Hun ve Xianbei'den oluşan bir topluluk ortaya çıktı¹³⁹. Wu Honglin'in ifadesine göre, Tiefu Hunları, güneye göç eden Hunlardan biri olan ve Qu Bei'nin soyundan gelen Liu Meng tarafından oluşturulmuş olmalıdır¹⁴⁰. Liu Meng, 271 senesi ilkbaharının ilk ayında sınır dışına kaçmak için birliklerini hareket ettirdikten sonra bölgeye göç eden Xianbeilerle karışmıştır¹⁴¹.

Tarih kayıtlarında Hun ve Xianbei'in soyundan geldiği belirtilen, Tiefu Hunları'nın kökeni konusunda fazla bir tartışma yoktur. Bunun sebebi, "On Altı Devlet İlkbahar Sonbahar Yıllıkları'nın, Helian Bobo'nun, Liu Yuanhai'nin boyundan olduğunu kaydetmesidir. Ancak Liu Yuanhai'nin kabile üyeleri hakkında tartışmalar mevcuttur. Bu yüzden bu durum Tiefu Hunları'nı da ilgilendirmektedir.

Liu Yuan'in (Liu Yuanhai'nin diğer adı) soyu ile ilgili başlıca iki görüş vardır: Ginpu Uchida ve Weiyuan Yao, Liu Yuan'ın kökeninin Tu Ge 屠各 olduğunu iddia eder.

Changru Tang ise Tu Ge Liu Yuan'ın, Güney Hun kabilesinin bir üyesi olmadığını düşünür. Ma Changshou, Lin Gan, Wang Zhongluo ve Cheng Yong gibi bilim insanları da Changru Tang'a katılırlar.

Huang Lie ve Zhou Weizhou, Liu Yuan'ın atalarının güney chanyusunun soyundan geldiğine inanıyordu, ona Tu Ge denmesinin sebebi, o zamanlar zaten Tu Ge'nin genel bir etnonim haline gelmesiydi¹⁴².

¹³⁷ Wu Hong Lin 吴洪琳, "Tiefu Xiongnu de Zu Yuan Zu Cheng jiqi Liusan 铁弗匈奴的族源、族称及其流散", **Qinghai Minzu Daxue Xuebao 青海民族大学学报**, C. 37, s. 39.

¹³⁸ Wu, a.g.e., s. 39.

¹³⁹ A.g.e., s. 39.

¹⁴⁰ A.g.e., s. 39.

¹⁴¹ Wu, a.g.e., s. 39.

¹⁴² Tang Chang Ru 唐长孺, "Wei-Jin Za Hu Kao 魏晋杂胡考", **Hebei Jiaoyu Chubanshe 河北教育出版社**, 2000, s. 382.

Chen Linguo, Liu Yuan'ın Güney Chanyu'nun meşru bir soyundan geldiğini de kabul eder, ayrıca Liu Yuan'ın Tu Ge olduğunu düşünür, ona göre “Tu Ge Liu Yuan aslında yanlış bir düşünce değildir, güney chanyunun meşru bir soyundandır.”¹⁴³. Chen Linguo'ya göre Liu Meng aslında Güney Chanyu'nun Liu ailesinin bir üyesiydi, soylu bir Tu Ge idi¹⁴⁴, ve Zhou Weizhou'nun iddia ettiği gibi Tu Ge'nin genel etnonim olduğunu kabul etmez, “Güney Hunları'nın beş bölümünün hepsi bölüm komutanı olarak Tu Ge Liu ailesine aittir. Bu nedenle Hunların beş bölümü Tu Ge olarak adlandırılır. Bu durum Tu Ge'nin genel bir isim olmadığını gösterir.”¹⁴⁵. Tiefu Hunları'nın Tu Ge'nin soyundan geldiğini savunan biri de Tian Yuqing'dir¹⁴⁶. O, aynı zamanda Tiefu ve Dugu'nun uzun zamandır Wuhuan adına sahip olduğuna inanmaktadır.

Tiefu Hunları ismiyle alakalı olarak Li Zhiming, bunun nedeninin “Liu Meng'in zamanından beri Liu Hu'nun birliklerinin Wuwan kabilesinin bir parçası olduğuna” inanmasıdır¹⁴⁷. Tang Changru'nun açıklaması, “Tiefu'ya Wuwan deniyor çünkü liderlik ettiği kabilelerle soylarının karışmış olmasından şüphelenilmektedir. O dönemde Wuwan zaten “çeşitli insanlar” ve “çeşitli türler” için kullanılan genel bir terimdir¹⁴⁸.

Cheng Linguo da, “Tiefuların o dönemde Wuhuan ile derin, karışık bir ilişkisi olduğuna ve düşmanlar tarafından Wuhuan olarak adlandırıldığına inanmaktadır.”¹⁴⁹. Tang Changru'nun açıklaması, **WS**'ye dayanıyor olabilir: “Onları desteklemeye gelen diğer tüm insanlara Wuhuan adı verildi, kuzey ve güney kısımlara bölündü, her birinin onları denetlemek için kendi yöneticisi vardı.”¹⁵⁰.

Ma Changshou'un görüşü, Daijun'deki Wuhuanların Hunlar ve Xianbeilerle çok karışmış olduğu ve diğer yerlerdeki Wuhuanların çoğunlukla Xianbeilerle (Tuhe Xianbei) karıştığı, bu nedenle **WS** kayıtlarında: “Çeşitli yerlerden desteklemeye gelen tüm insanlara Wuhuan denir.”. Bu da **WS** Fu Jian kayıtlarında bahsedilen “Çeşitli Wuhuanlar” ile aynı anlama gelir¹⁵¹. Ancak Tian Yuqin, Tiefu ve Dugu'nun Batı Jin Hanedanlığı'ndan bu yana on yıllar boyunca Wuhuan

¹⁴³ Chen Lin Guo 陈琳国, “Xiu Tu, Tu Ge he Liu Yuan Zu Xing 休屠、屠各和刘渊族姓”, **Beijing Shifan Daxue Xuebao 北京师范大学学报**, 2006, s. 4.

¹⁴⁴ Chen Lin Guo 陈琳国, “Xi Jin Nei Qian Za Hu yu Za Hu Hua Qushi 西晋内迁杂胡与杂胡化趋势”, **Xueshu Yuekan 学术月刊**, 2007, s. 10.

¹⁴⁵ Chen, “Xiu Tu, Tu Ge he Liu Yuan Zu Xing”, s. 4.

¹⁴⁶ Tian Yuqing 田余庆, “Tuoba Shi Tan 拓跋史探”, **Xinzhishi Sanlian Shudian 新知三联书店**, Shanghai 上海, 2003, s. 149-151.

¹⁴⁷ Li Zhi Min 李志敏, “Wei Jin Liu Chao Za Hu Zhi Cheng Shiyi Wenti 魏晋六朝杂胡之称释义问题”, **Minzu Yanjiu 民族研究**, 1996, s. 1.

¹⁴⁸ Tang, **a.g.e.**, s. 414-415.

¹⁴⁹ Chen, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁵⁰ Wu, **a.g.e.**, s. 40.

¹⁵¹ Ma Changshou 马长寿, **Wuhuan yu Xianbei 乌桓与鲜卑**, Guilin 桂林, 2006, s.157.

olarak adlandırıldığını ve Tiefu ve Dugu'ya ek olarak, Wuhuan olarak adlandırılan diğer karışık türler hakkında herhangi bir bilgi görmediğimizi, bunun Tiefu ve Dugu için özel bir isim olduğunu ve çeşitli kişilerin hepsinin Wuhuan olarak adlandırılmadığının ortak bir anlayış haline geldiğini düşünmektedir¹⁵².

Burada Liu Hu'dan Wuhuan olarak bahsedilen tek kayıt olduğuna dikkat edilmelidir, üstelik bu kayıt Liu Hu'nun isyanı meselesi ile ilgili kayıtlara göre Wuhuan ile Liu Hu bağlantısının kesileceği unutulmamalıdır. Tian Yuqin'in kendisi de "On Altı Devlet dönemindeki Xia'nın, Hunların Tu Ge soyundan gelen, Batı Jin Hanedanlığı döneminde Wuhuan Tiefu olarak adlandırıldığı, ancak sonuçta orijinal Wuhuan olmadığını, daha ziyade "Dai bölgesinin kuzey kesimindeki bir Wuhuan türü olduğunu düşünmektedir."¹⁵³.

Tiefu Hunlarının Tu Ge soyundan olduğunu düşünen diğer bir bilim insanı da Tayvanlı araştırmacı Lei Jiaji'dir. Liu Cong, Kraliyet ailesi nedeniyle Liu Hu'ya Loufan Beyi unvanını verdi. Bundan sonra Helian Bobo; büyük, ulu, anlamına gelen "He Lian" soyadını alması ve Büyük Xia Devleti'ni kurması, Liu Hu'nun birliklerinin de kuzey bölümündeki Tu Ge kabilesinin soyundan geldiğini gösterir¹⁵⁴. Ayrıca, Tiefu Hunları'nın Xianbeilerden de oluştuğunu düşünmektedir. NQS, Wei Lu'nun Biyografisi'ndeki alıntıya göre Sonraki Qin Hanedanlığı'nda Yao Xing Çin sınırı dışından Helian Bobo'yu Anbei Generali, 5 kabilenin lideri, Tun Da Cheng olarak atadı. Bu durum, Liu Cong'un Liu Hu'yu atamasından yaklaşık yüz yıl sonra oldu. Belki de bu beş kabilenin kalıntıları kuzey bölümünün تنها olması sebebiyle, Pingyang ve Chang'an'ın felaketinden kaçındılar ve böylece Xianbeilerle karıştılar¹⁵⁵.

2.2. Tiefu Hunları'nın Sosyo- Kültürel Faaliyetleri

Tiefu Hunları'nın sosyo-kültürel faaliyetleri birkaç ana noktada incelenebilir. Bunlardan ilk olarak Tiefu isminin anlamı ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen evliliklere bakmamız gerekmektedir.

¹⁵² Tian, **a.g.e.**, s. 149-151.

¹⁵³ Tian, **a.g.e.**, s. 149-151.

¹⁵⁴ Lei Jia Ji 雷家驥, **Shi Lun Wuhu Junzhang jiqi Hanhua Sıkao 试论五胡君长及其汉化思考**, "Hanhua, Huhua, Yanghua: Zhongguo Lishi Wenhua de Zhibian yu Duoyuan Xingge Guoji Xueshu Yanjiuhui 汉化胡话洋化:中国历史文化的质变与多元性格国际学术研讨会", Xuandu Lunwen 宣读论文, s. 37.

¹⁵⁵ Lei, **a.g.e.**, s. 37.

2.2.1. Tiefu İsminin Anlamı

Ana kaynaklarda kaydedildiği gibi “Baba Hu (Hun), anne Xianbei” için Tiefu , bir aile adı gibi kullanılmıştır. **WS**, Tiefu Liu Hu Biyografisinde şu ifade vardır : “Kuzeyliler ‘Baba Hu, anne Xianbei için Tiefu’ ismini kullanır.”¹⁵⁶.

Ma Changshou buna ek olarak, “Tiefu”nun iki ailenin melezleşmesinden doğan yeni bir aileyi ifade eden “Tuba”nın karşılığı olduğunu ve başlangıçta bozkır kabilelerinin herhangi bir aşığılayıcı bir anlamı olmadığını düşünür¹⁵⁷.

Japon bilim adamı Kuroshi Shiratori bunu Mançu dilinde “Dufe”nın karşılığı olduğunu, zina ilişkisi anlamına geldiğini söylemektedir¹⁵⁸. Yao Weiyuan; “Bobo boyunun ataları önceden Qilian Dağları’nın batı kesimindeki Xianbei’de yaşadıklarına ve Hun soyundan olduklarına bu yüzden Tiefu adını aldıklarına inanmaktadır¹⁵⁹.

WS’nın 95. bölümü’nde (Tiefu Liu Hu Biyografisi) Liu Hu için Tiefu şeklinde bahsedilmesini göz önüne aldığımızda Liu Hu’dan sonra Tiefu isminin geçtiğini görmekteyiz. Resmi olarak kayıtlara bu şekilde geçmesi Liu Hu’dan sonra olmuştur, çünkü Qu Bei’nin soyundan gelenler ve güneye giden Xianbei kabilesi arasındaki evlilik durumlarına dair Liu Hu’dan öncesinde bir kayıt yoktur; ancak Xianbeiler ile evlilik yaygın olmalı ki aksi takdirde “Baba Hu, anne Xianbei” anlamına gelen Tiefu ismi ortaya çıkmazdı. Liu Hu, Tiefu olarak tanındıktanq sonra, iki kabile arasındaki evlilik şu şekilde kaydedildi: “Doğu Jin Hanedanlığı’nın Daxing Saltanat Dönemi ilk yılında (318), Tabgaç Dai Devleti’ne saldıran Liu Hu, Tabgaç Yulu tarafından yenilgiye uğratılmış ve Liu Hu’nun küçük kardeşi Lu Gu, birlikleriyle birlikte Tabgaç kabilesine kaçtı, burada Tabgaç Yulu’nun kızıyla evlenmiştir.”¹⁶⁰. Jin Hanedanlığı İmparatoru Cheng’in Xiankang Saltanat Dönemi 7. yılında (341) Liu Wuyuan “barış yapmak için Dai’e elçi gönderdi ve Dai beyi Tabgaç Shiyijian kızını ona eş olarak verdi¹⁶¹. Jin Hanedanlığı Mu İmparator Shengping Saltanat Dönemi 4. yılında (360), Zaocheng, Weichen’e (Wuhuan’ın oğlu) kızını verdi¹⁶². Tarih kayıtlarında yer alan iki etnik grup

¹⁵⁶ **WS**, s. 2054.

¹⁵⁷ Ma Changshou 马长寿、**Beidi yu Xiongnu** 北狄与匈奴, Xinzhi Sanlian Chubanshe 新知三联出版社, Shanghai 上海, 1962, s. 102.

¹⁵⁸ Shiratori Kurakichi 白鸟库吉, **Dong Hu Minzu Kao** 东胡民族考, Shangwu Yinshuguan 商务印书馆, Shanghai 上海, 1934, s. 142.

¹⁵⁹ Yao Wei Yuan 姚薇元, **Bei Chao Hu Xing Kao** 北朝胡姓考, Kexue Chubanshe 科学出版社, Beijing 北京, 1958, s. 244.

¹⁶⁰ **WS**, s. 9.

¹⁶¹ **ZZTJ**, s. 3046.

¹⁶² **WS**, s. 3055; **ZZTJ**, s. 3182.

arasındaki bu evlilik örnekleri Tiefu Hunları'nın "Baba Hu, anne Xianbei" olduğu ifadesinin bir yorumu olarak da kabul edilebilir. "Tiefu" ve "Tabgaç" arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, kimi bilim insanları Tabgaç'ın (Tuoba) Tiefu'nun farklı bir çevirisi olduğundan ve Hun ile Xianbei arasında karışık bir ırk olduğundan şüpheleniyorlar. Hu geleneğinde anne önemlidir bu yüzden Tuoba halkı kendilerini Xianbei olarak adlandırır ve Hunlardan bahsetmekten kaçınır¹⁶³. Ayrıca iki etnik grup olan Tabgaç Xianbei ve Tiefu Hunlarının sık sık evlenip birleşmesinden dolayı Chouchi Beyi Yang Sheng'in "Helian Bobo, Hun soyundan gelmektedir." sözü vardı¹⁶⁴. Tayvanlı bilim insanı Lei Jiaji, bu ifadeyle ilgili olarak: "Sadece Helian ailesinin propagandasıdır, ayrıca gelişigüzel söylenmiştir."¹⁶⁵. Wu Honglin, Lei Jiaji'nin bu ifadesinin çok dikkatsizce görüldüğünü söylemiştir¹⁶⁶. Ma Changshou ise şunları söyler: "O zamanlar Çin anakarasındaki gibi bozkırda yetişen aileler ataerkildi, bu nedenle baba olarak Hun, anne olarak Xianbei ilişkisinden doğan Tiefu ya da Tiehua boyunun hala Hun olarak bilindiği yönündedir. Bu yüzden Bobo ne bir Suolu ne de Hunların resmi bir soyundandır, yanlış bir söylenti olabilir."¹⁶⁷. Aslında Yang Sheng ve Ma Changshou'nun ifadelerinde gerçeklik payı vardır. Tiefu Hunları'nın kökeninden, atası Xiongnu Sağ Bilge Beyi Qu Bei, ayrıca Güney Hunları hükümdarı Huchuquan'ın amcasıdır¹⁶⁸. Hepsi Hun Xulianti Chanyu'nun boyundandır. Bu yüzden Hunların resmi soyundan geldikleri söylenebilir. Ancak oluşumundan sonra, üst sınıf soyluları genellikle Suolu olarak da bilinen Tuoba Xianbei ile evlendi. Ma Changshou'nun ifadesine göre Tiefu Hunları, Hun ve Xianbei'in karışımından sonra yeni bir etnik grup oluşmuştur. O ne saf bir Hun ne de saf bir Xianbei'dir¹⁶⁹.

Tiefu Hunları'nın etnik kökenleri hakkında bu kadar çok iddianın olmasının sebebi, esas olarak Çin Seddi'nin dışındaki çok sayıdaki konargöçer halkların suların ve otlakların peşinden gitmesi, göç etmesi ve farklı etnik grupları ayırt etmeyi zorlaştıran geniş topraklardan kaynaklanmaktadır. Hunlar güçlü olduğunda, yay çeken tüm kabilelere Hun adı verildi. Xianbei en parlak dönemindeyken her etnik grup kendilerine Xianbei adını verdi. Bu Xianbei etnik grupları arasındaki bölgelerin bölünmesinden kaynaklanıyordu. Ayrıca coğrafi izolasyon, kültürel farklılıklar ve dil engelleri nedeniyle her etnik grubun iç yapısı da durağan değildi. Bu nedenle, eski Çin tarihçilerinin konargöçer halkların iç kabileleri ve sosyal yapıları hakkındaki

¹⁶³ Yao, **a.g.e.**, s. 6.

¹⁶⁴ **NQS**, s. 984.

¹⁶⁵ Lei, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁶⁶ Wu, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁶⁷ Ma, **a.g.e.**, s. 103.

¹⁶⁸ **BS**, s. 1902-1903.

¹⁶⁹ Wu, "Tiefu Xiongnu de Zu Yuan, Zu Cheng Jiqi Liusan", s. 41.

anlayışı, Shi Ji'den Han Shu'ya kadar giderek zenginleşmiş ve derinleşmiştir. Shi Ji'deki Hun kayıtları, Hou Han Shu, Jin Shu vb. bu noktayı tam olarak göstermektedir. Tüm bu sebeplerden kaynaklı olarak dönemin halklarıyla ilgili olarak verilen bilgilerde eksikliklerin ve hataların olması kaçınılmazdır¹⁷⁰.

Önceki Zhao Devleti'nin Liu soy ismini kullanması, kendilerinin Han Hanedanlığı hükümdar ailesiyle akrabalık ilişkilerinin olduğunu ileri sürmelerinden kaynaklanmaktadır¹⁷¹. M.S. 304 yıllarında Hunlar zaten dağılmış durumda olan Çin Hanedanlığı'nda söz sahibi olmak, yönetimi ele geçirmek, Çinlilerle aynı haklara sahip olmak amacıyla Liu Yuan'ın sülalesine “Han” adını verdiler ve Modu Chanyu zamanından beri Çinli prenseslerle olan evlilikler neticesiyle kan bağı olduğunu ileri sürdüler¹⁷². Bu durum **ZZTJ**'de şu şekilde geçmektedir: “Başlangıçta Güney Hunları, Liu soyadını aldıkları için Han Hanedanlığı'nın yeğenleri olduklarını iddia ettiler.”¹⁷³.

Liu soyadı, Helian Bobo'nun Büyük Xia Devleti'ni kurmasıyla birlikte Helian olarak değişmiştir. Liu soyadının anne tarafından gelmesi, geleneklere uygun olmaması sebebi ile Bobo için bir sorun haline gelmiştir. Çin kaynaklarında bu olay **JS**'de şu şekilde geçmektedir: “O yıl şöyle bir ferman yazdı [Helian Bobo]: ‘Atalarım kuzeyden Youzhou ve Shuozhou'ya taşındı ve soyadı Si 似 olarak değiştirildi. Telaffuzu Çince'den farklı olduğu için annesinin soyadı olan Liu'yu aldılar. Annenin soyadını oğluna vermek uygun değildir. Eskilerin soyadları değişkenlik gösterirdi. Kimileri doğduğu boyun adını, kimileri ise hükümdar babanın adını almıştır. Şahsım olarak uygun bir şekilde değiştireceğim. Hükümdar, oğul olarak göğe bağlıdır. Bu hükümdar ile gök arasındaki bağlantıyı sembolize etmektir. [Bu yüzden] soyadımı artık Helian olarak değiştirdim, dilerim ki böylece gök ile hükümdar sonsuza kadar birlikte olacak. Göğün saygı duyması için, yönetimin sıradan insanlara verilmemesi gerekir. Onlar meşru değil ve hükümdarlık soyu Tiefu'yu soyadı olarak alır. Dilerim ki neslim demir kadar sağlam olur ve hepsi saldırma yeteneğine sahip olur’.”¹⁷⁴. Helian adının karakterlerine tek tek baktığımızda He 赫 ulu, yüce, semavi anlamına gelirken, lian 連 bağlanmak anlamına gelmektedir¹⁷⁵.

¹⁷⁰ Wu, a.g.e., s. 41.

¹⁷¹ Eberhard, a.g.e., s. 140.

¹⁷² A.g.e., s. 140.

¹⁷³ ZZTJ, s. 2391.

¹⁷⁴ JS, s. 3206.

¹⁷⁵ Kürşat Yıldırım, “Türk Menşeli Çin Aileleri”, **Türkiyat Mecmuası**, C.25/ Bahar, 2015, s. 5.

Helian Bobo'nun vermiş olduğu bu fermenda, geleneklerine son derece bağlı bir hükümdar olduğu, kök tanrı inancına sahip olduğu, Çin etkisi altında kalmamak ve onlara bağlanmak istemediği açık bir şekilde belli olmaktadır. Yine Helian Bobo adına kazınan bengü taşta geçen “İslık çalan oklar [ile] on binlerce halk kontrol altına alınır.”¹⁷⁶ cümlesinde Modu Chanyu'ya atıfta bulunup, atalarına, geleneklerine bağlılığını göstermiştir.

2.2.2. Tiefu Hunları'nda Yazı ve Dil

Hunlar'ın kendilerine ait bir yazılarının olup olmadığı tarihçiler arasında hala bir tartışma konusudur, Ancak Çin ana kaynaklarını incelediğimizde yazılarının olmadığı kayıtlıdır. Shi Ji'nin Hun Biyografisi'nde Hunlar'ın “Herhangi bir yazışmalarının olmadığını, sözlü olarak anlaşma yaptıklarını” belirtmektedir¹⁷⁷. Güney Hunları'nın göçlerden sonra, zamanla Han halkıyla etkileşiminin arttığı ve giderek daha çok Han kültürüne ve Hanların diline maruz kaldığı söylenmektedir¹⁷⁸. Bu nedenle, Tiefu Hunları'nın yazısının tarihi kayıtlardan da görülebileceği gibi, yapılan göçlerden sonra Çince karakterleri kullanmış olması çok muhtemeldir¹⁷⁹. Chang'an'a saldırısından sonra Helian Bobo ve Liu Yu 劉裕 arasındaki ittifak mektubu Çince karakterlerle yazılmıştı. Hatta Liu Yu onun yazısını görünce hayran kaldı ve iç çekerek: “Ben senin kadar iyi değilim.” şeklinde cevap verdi¹⁸⁰.

Hun, Wuhuan, Xianbei ve Jiele dahil olmak üzere tüm kuzey halkları aslen Altay dil ailesine mensuptu ve dilleri nispeten birbirine yakındı¹⁸¹. Güney Hunları'nın Çin'e göçünden sonra Hun toprakları Xianbeiler tarafından ele geçirildi ve 100.000'den fazla Hun kuzeyde kaldı. Xianbeiler güçlendikçe o bölgedeki insanlara Xianbeiler denildi. Xianbeiler güçlü bir boy ittifakı oluşturdu ve Çin'in kuzeyindeki birçok halkı yönetti ve kuzeyde kalan Hunlar yavaş yavaş Xianbeileşti. Xianbei halkının dili o bölgelerde yaygın bir dil haline geldi. Hun ve Xianbei karışımı bir ırk olan Tiefular da doğal olarak Xianbei dilinden etkilenmiş olmalıdır, ancak birçok Hunca kelime ve dil yapısını da korumuş olmaları mümkündür¹⁸².

¹⁷⁶ Gökçen Kapusuzoğlu, “Son Hun Hükümdarı He-Lian Bo-Bo Adına Kazınan Bengü Taş”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2019 Güz (31), 99-121, s. 106.

¹⁷⁷ Tülay Çakmak, “Hsiung-nu (Hun) Kişi Ad ve Unvanlarının Eski Çince Yazı Çevirimi”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 21, s. 5.

¹⁷⁸ Wu, **a.g.e.**, s. 160.

¹⁷⁹ **A.g.e.**, s. 160.

¹⁸⁰ **JS**, s. 3208.

¹⁸¹ Wu, **a.g.e.**, s. 161.

¹⁸² **A.g.e.**, s. 161.

2.2.3. Tiefu Hunları'nın Ekonomisi

Hunlar esas olarak hayvancılıkla uğraşan konar göçer bir halktır. Hayvancılık, Hunlar için yalnızca temel yaşam kaynaklarından değil, aynı zamanda büyüyen üretimlerinin de temeli olan günlük hayatlarında özel bir konuma sahiptir. Söylendiği gibi, “İnsanlar hayvanlarının etini yer ve sütünü içer”, “deri ve kürk giyerler”, “her birinin kendi toprak parçası vardır” ve “hayvanlarla birlikte dolaşırlar.”¹⁸³. Bunların hepsi günlük hayatın bir parçasıdır. Hunlar hayvancılığın yanı sıra avcılıkla da uğraşmışlardır. SJ'nin Hun Biyografisinde: “Onların [Hunlar'ın] gelenekleri, normal zamanlarda hayvancılıkla uğraşmak, geçimleri için ok ve yayla kuşları ve hayvanları vurmak, savaşmaya alışkın olduklarını için istila etmek ve saldırmak onların doğasında bulunmaktadır.”¹⁸⁴. Başka bir kayıta: “Çocuklar koyuna binebilir, kuşları ve fareleri vurabilir. Biraz büyüdükleri zaman tilkileri tavşanları ok ve yayla vururlar ve onları yemek için kullanırlar.”¹⁸⁵.

Hunlar'ın güneye doğru göçünden sonra, yavaş yavaş tarımsal ve yerleşik hayata geçtiler, bu da halkın genel sosyo-ekonomik gelişme eğilimiydi, ancak içeriye doğru göç eden çeşitli kavimlerin gelişimi dengeli değildi ve bazıları hızlı ve bazıları yavaştı. Bir Hun grubu olarak Tiefu Hunları, Çinlilerin yaşam tarzlarına nispeten geç ve yavaş alışan kavimlerden biriydi (başka bir deyişle geç asimile olan kavimlerden biriydi). Başlangıçtaki ekonomileri esas olarak hayvancılığa dayanıyordu ve avcılık da iktisadi hayatlarında belirli bir rol oynuyordu¹⁸⁶.

Boylar sık sık göç ve yer değiştirme durumunda olduklarından, boy örgütlenmesinin bu iki özelliği ekonomilerinde de kendini gösteriyordu, yani ekonomileri hayvancılığa dayanıyor ve halk şartlar gereği hem asker hem de sivildi. Göçebe ya da yarı göçebe yaşam durumunda tarımsal üretim yapan insanlar olamaz, çünkü tarım belirli bir mevsim ve belirli bir emek gerektirir.

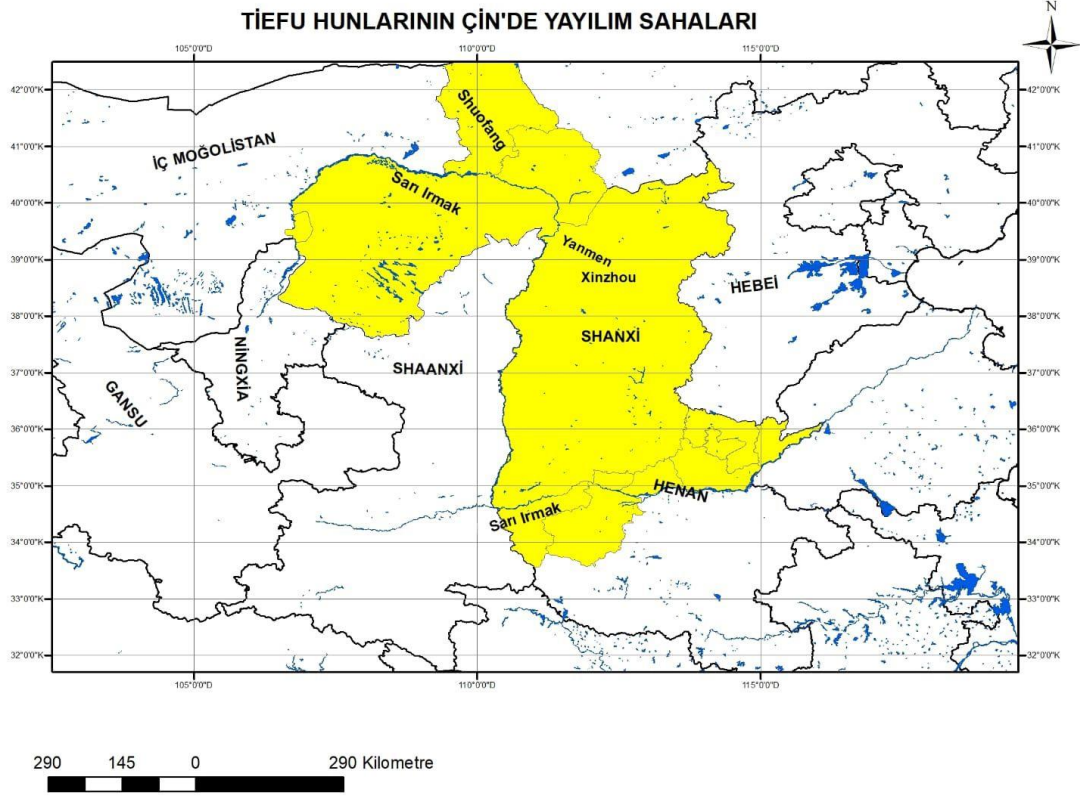
¹⁸³ Wu Hong Lin 吴洪琳, “Tiefu Xiongnu de Shehui Jingji Qingkuang 铁弗匈奴的社会经济情况”, **Xi Bei Minzu Luncong 西北民族论丛**, Vol. 7, s. 66.

¹⁸⁴ SJ, s. 2900.

¹⁸⁵ SJ, s. 2879.

¹⁸⁶ Wu, a.g.e., s. 67.

2.2.4. Tiefu Hunları'nın Coğrafyası

Harita: 1 Tiefu Hunları'nın Çin'de yayılım sahaları ve coğrafi konumları
(Harita: Arcgis 10:5- Umut Köse)

Tiefu Hunları'nın bölgesi **WS**'de açıkça belirtilmiştir: "Tiefu Liu Hu, Güney Chanyu'nun soyundan, Sol Bilge Beyi Qu Bei'nin torunu ve Kuzey Bölümü'nün Komutanı Liu Meng'in kardeşinin oğludur, Xinxing Lusi'nin kuzeyine yerleşmiştir." Xinxing Lusi, günümüzde Shanxi'nin Xinzhou'daki Wutai şehridir. Tiefu Hunları'nın genellikle etkin olduğu sahalar Shanxi bölgesinde görülmektedir. Biraz daha geriye gittiğimizde Qu Bei'in ilk hareket sahası Han Hanedanlığı Xian İmparator döneminde, yine Shanxi'nin orta bölgeleri, güney bölümü ve Henan'ın kuzey bölümüdür¹⁸⁷. 216 senesinde Cao Cao, Huchuquan'i Ye' de bırakıp, Qu Bei'yi

¹⁸⁷ Wu, a.g.e., s. 25.

Pingyang'a göndermiştir. Qu Bei daha sonra Yanmen'e yerleşmiş ve bir süre sonra tekrar Shanxi'nin kuzey bölgelerine dönmüştür¹⁸⁸. Qu Bei'in oğlu Kuzey Bölümü Komutanı (bazı kaynaklarda Sağ Bilge Beyi olarak da yorumlanmıştır) Liu Meng, 271 yılında Jin Hanedanlığı'na karşı isyan ettiği zaman da yine Bingzhou bölgesine saldırdığı görülmektedir. Gaoshengyuan, kardeşi Liu Meng'in öldürülmesinden sonra kabileleriyle birlikte Çin sınırın iç kısımlarına geri dönmedi, ancak yine de hareket noktaları Daibei olarak adlandırılan, Shanxi'nin kuzey bölgeleri ile İç Moğolistan'ın orta ve doğu bölgelerini kapsamaktadır.

Liu Hu, Batı Jin Hanedanlığı'nın Bingzhou Valisi Liu Kun ve Tabgaç Xianbeilerle yaptığı savaştan sonra kaybedince geri kalan birliklerini toplayarak Sarı Nehrin batısına geçtikten sonra Shuofang'a (bugünkü İç Moğolistan'ın Hetao 河套 bölgesine) yerleşti¹⁸⁹. Artık Tiefu Hunları'nın yoğunlaştığı bölgeler Shuofang civarları olduğu görülmektedir.

Liu Weichen döneminde de ağırlıklı olarak bu bölgelerde hareket ettikleri görülmektedir. Tabgaç Xianbeilere karşı birkaç başarısız saldırı girişiminden sonra Liu Weichen, yine Hunların Sağ Bilge Beyi Cao Gu ile birlikte isyan etti ve en nihayetinde Deng Qiang onu Mugen Dağı'nda yakaladı¹⁹⁰. Fu Jian, Weichen'i Congma şehrinden Shuofang'a kadar yönetmesi için Xiayang Beyi olarak atadı¹⁹¹.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

¹⁸⁸ A.g.e., s. 25.

¹⁸⁹ WS, s. 2054.

¹⁹⁰ JS, s. 2889.

¹⁹¹ BS, s. 3062.

ÇİN KAYNAKLARI HANEDAN TARİHLERİNDE VE ZIZHI TONGJIAN'DE TIEFU HUNLARI İLE İLGİLİ MONOGRAFİLERİN ÇEVİRİSİ VE ÇİNCE METİNLER

Wei Shu 魏書, 95. Bölüm, Tiefu Liu Hu 鐵弗劉虎 Monografisi, s. 2054

Tiefu Liu Hu, Güney Chanyu'nun soyundan, Sol Bilge Beyi Qu Bei'nin torunu ve Kuzey Bölümünün Komutanı Liu Meng'in kardeşinin oğludur, Xinxing Lusi'nin kuzeyine yerleşmiştir. Kuzeyliler "Baba Hu, anne Xianbei" olan halkı Tiefu olarak adlandırmıştır, aile adı olduğu düşünülmektedir. Meng öldü ve yerine oğlu Fu Lun geçti. Fu'nun babası Gaoshengyuan başa geçerek boyların liderliğini üstlendi. Gaoshengyuan'ın diğer adı Xundou'dur. Gaoshengyuan öldükten sonra Liu Hu onun yerine geçti. Hu'nun diğer adı Wulugu'dur. Önceleri devlete bağlıydı ancak halkının sayısı artınca bir ordu kurdu ve isyan etti. Ping Wen ve Jin'in Bingzhou Valisi Liu Kun ortaklaşa saldırdı ve Hu, Shuofang'a çekildi, Liu Cong'un himayesine girdi. Cong, Hu'nun halkını aldı, Anbei Generali unvanı verildi, Xianbeilerin Askeri Kuvvetleri Sorumlusu, Dingling Zhonglang Jiang rütbesi verildi. Tekrar nehri geçip batıyı istila etti, Ping Wen karşı saldırıya geçti, büyük saldırıdan sonra Hu sınırdan geri çekildi. İmparator Zhaocheng'in hükümdarlığının başında Liu Hu tekrar batıyı istila etti ve imparator karşı saldırı için birlikler gönderdi ve onu tekrar yendi. Liu Hu öldü, oğlu Wuhuan kabilelerin başına geçti, elçi göndererek bağlılık sözü verdi. Wuhuan'ın diğer ismi Bao Zi'dır. Kabileleri topladı ve onların lideri oldu. [Wuhuan] Gizlice Shi Hu'ya gitti, Shi Hu ona Ping Bei Generali, Sol Bilge Beyi unvanlarını verdi. Wuhuan öldüğünde kardeşi Yanloutou onun yerine geçti. Sonra Wuhuan'ın oğlu Xiwuqi Yanloutou'yu yerinden edip yönetimin başına geçti. Xiwuqi öldü, kardeşi Weichen onun yerine geçti.

Weichen, Wuhuan'ın üçüncü oğluydu. Kuruluştan sonra oğlunu saraya rehin olarak gönderdi, Zhaocheng kızının Weichen'in eşi olmasına karar verdi. Weichen gizlice Fu Jian'le iletişime geçti, Jian onu Sol Bilge Beyi olarak atadı. İlkbaharda gelip sonbaharda gitmek üzere anakaradan toprak parçası istemek için elçi gönderdi, Jian izin verdi. Daha sonra Jian'ın sınır bölgelerindeki halk yağmalandı, 50'den fazla kişi köle olarak Jian'e sunuldu, Jian ise onları serbest bıraktı. Daha sonra Weichen, Jian'den uzaklaştı, ülkeye dönüp bağlılığını bildirdi, Jian'a saldırmak için ordu kurdu, Jian onu yakalaması için General Deng Qiang'ı gönderdi. Jian kendisi Shuofang'a kadar, Weichen'i Xiayang Beyi olarak atadı, ayrıca kendi halkını yönetmesi için görevlendirdi. Weichen Jian'ın ülkesine döndü ve Jian'a bağlılığını bildirdi. Ülkeye durmadan haraç ödemesine rağmen samimi, saygılı ve itaatkardı. İmparator saldırmak için Weichen'in üzerine ordu gönderdi, ani baskından sonra 16, 17 kabilesini ele geçirdi. Weichen, Fu Jian'a sığındı, Fu onu Shuofang'a geri gönderdi ve onu korumak için ordu gönderdi. Zhaocheng Saltanat Dönemi sonunda Weichen, Fu Jian liderliğinde düşman olan güney topraklarına geldi, kral bozguna uğratıldı. Jian bunun üzerine ülke topraklarını ikiye bölüp, nehrin batısını Weichen'e, doğusunu da Liu Kuren'e verdi. Jian daha sonra Weichen'i Batı Chanyu olarak atadı ve Hexi'deki çeşitli bölgeleri denetlemesi için Dailai şehrine yerleştirdi. Murong Yong büyük oğlunu Weichen'e itaat etmesi için elçi olarak gönderdi, Hexi'nin Askeri İşlerinin Komutasından Sorumlu, Büyük General, Shuozhou Valisi rütbeleri verildi. Yao Chang da iş birliği yapmak için Weichen'e elçi gönderdi, Kuzeydeki Yabancıların Askeri İşlerinin Komutasından Sorumlu, Büyük General, Büyük Chanyu, Hexi Beyi, Youzhou Valisi unvan ve rütbelerini verdi. Yorgunluk, haydutlar için bir tehlikedir. Dengguo'nun ortalarında, Weichen oğlu Zhilidi'yi düşman güney topraklarına gönderdi, 80.000-90.000 civarında ordusu vardı. Taizu 5000-6000 kişilik askeriyle karşılık verdi. Taizu savaş arabalarını kışla olarak kullandı, güçlerini birleştirip ilerlediler, Tieqi Dağı'nın güneyinde onları mağlup ettiler. Zhilidi atına binip kaçtı. 200.000'den fazla sığır ve koyun ele geçirildi. Zaferden yararlanan ordu, Zhilidi'nin peşinden gitti, Wuyuan ve Jinjin'in güneyinden geçerek, Weichen'in ülkesine girdi. Halk paniğe kapılarak hızlıca kaçtılar, ordu Weichen'in yaşadığı Yueba şehrine girdi. Paniğe kapılan Weichen ve oğulları kaçtılar. Bu yüzden onları yakalamak için çeşitli generaller ve hafif süvariler olarak iki kola ayrıldılar. Chengliu Beyi unvanlı General Yuan Qian güneye ilerleyerek Bai Yanchi'da Weichen'in aile üyelerini esir aldı. General Yi Wei, Mugen Dağı'nda Zhilidi'yi yakaladı, tüm kabileyi ele geçirdi. Weichen ata binip tek başına kaçtı ancak astları tarafından öldürüldü, saraya teslim edildi. 4.000.000'dan fazla atı, ineği ve koyunu ele

geçirdiler. İlk önce nehir kan gibi kırmızıydı, Weichen bundan hoşlanmamıştı ve onun kaçıış kabilesini ölüme mahkum etmişti, insanlar nehre atılmıştı. Weichen'in 3. Oğlu Qu Jie kaçtı ve Xue Gan kabile reisi Taixifu'ya sığındı.

Wei Shu 魏書, 24. Bölüm, Yan Feng 燕鳳 Biyografisi, s. 610

İmparator Zhaocheng öldüğünde Taizu, Chang'an'a taşınacaktı. Taizu genç ve zayıf olduğu için Yan Feng Fu Jian'e şunları söyledi: "İmparator yeni vefat etti, bakanlar kaçtı ve ihanet etti. İmparatorun torunu genç ve onu destekleyecek kimsesi yok. Liu Kuren cesur ve beceriklidir, Weichen ise kurnaz ve değışkendir. Her ikisi de kendi haline bırakılamaz. Bu iki kişinin idare edebilmesi için ülkenin toprakları ikiye bölünüp, bu ikisi tarafından yönetilmesi emredilmelidir. İkisinin her zaman derin bir düşmanlığı vardı ve hiç kimse ilk önce harekete geçmeye cesaret edemedi. Bu sınırı korumak için iyi bir stratejidir. Torunu büyüdüğünde Dai ülkesini koruyabilir ve onu imparator yapabilirsiniz. Bunun Dai ülkesine büyük bir faydası olacaktır.". Fu Jian kabul etti ve Yan Feng hemen Dai ülkesine döndü.

Jin Shu 晉書, 113. Bölüm, Fu Jian Shang 苻堅上 Monografisi, s. 2887

O sırada Hun Sol Bilge Beyi Weichen, Jian'e elçi gönderdi ve bir toprak parçası istedi. Jian ona izin verdi. Yunzhong Muhafızı Jia Yong, komutan Sima Xu Bin'i süvarileriyle birlikte Weichen'e saldırmaya gönderdi. Yağma yapılması sebebiyle Fu Jian sinirlenerek şunları söyledi: "Küçük halkların desteğini kazanma, istikrarı sağlama ve onlarla barış 魏絳和戎 metodunu uyguladım. Küçük kazançlar için itibar terk edilmemelidir. Geçmişte Jing ve Wu arasında bir savaş olmuş ve olaylar ipekböceğı kadınları yüzünden başlamıştı. Kavun sulama avantajı verilmesinde, Liang ve Song'un savaştan yana değildi. Bu öfke büyük değil ama mesele büyük. Sınırı bozmak ve kitleleri karıştırmak ülkenin yarına değildir. Ele geçirilen tüm varlıklar onlara geri iade edilecek.". Yong görevden alındı ve ondan halktan biri olarak görevlerde bulunmasını istedi, barışı sağlamak ve güvenilirliklerini göstermek için elçiler gönderildi. Chen daha sonra başkalarından yardım istemek için kaleye taşındı. Wuhuan, Dugu ve Xianbei Wu Yiyu onbinlerce askerine liderlik etmeyi başaramadı ve Jian'e teslim oldu. Jian ilk kez sınırın içine girmeyi istediğinde Fu Rong şunları söyledi: "Hunlar bir sorun kaynağı olarak eski zamanlardan beri gelişmişlerdir. Birliklerini güneye yönlendirmeye cesaret edemeyenler

onların güçlerinden korkuyorlardı. Şimdi anakarada bulunuyorlar, güçsüz olduklarından sadece il ve ilçelere asker olarak hizmet edebilirler, kuzey bölgelerin zarar görmemesi için. Sınırın dışında kalmak daha iyidir.” Jian onu onayladı.

Jin Shu 晉書, 113. Bölüm, Fu Jian Shang 苻堅上 Monografisi, s. 2889

Hunların Sağ Bilge Beyi Cao Gu ve Sol Bilge Beyi Weichen isyan etti ve 20.000 kişilik bir kuvveti Xingcheng’in güney il ve ilçelerine saldırmaya yönlendirdi, onları Malan Dağı’na yerleştirdi. Suolu Wuyan ve diğerleri de isyan ederek Chen ve Gu’ya bağlandılar. Jian eski general Yang An ve Zhenjun Maosheng’i öncü komutanlar olarak görevlendirdi, ülke içi ve dışından seçkin kişilerden oluşan orduya liderlik ettiler. Cao Gu, kardeşi Huo Ju’yu Tongguan Nehri’nde An’a karşı savaşması için gönderdi ve büyük bir yenilgiye uğradı. 4000’den fazla asker öldü, Gu korktu ve teslim oldu. Jian 6000’den fazla aileyi Chang’an’a taşıdı. Wuyuan’a saldırdı ve onu öldürdü. Deng Qiang, Weichen’e saldırdı ve onu Mugen Dağı’nda yakaladı. Jian, Congma şehrinden (diğer adı Yinzhou) Shuofang gibi, doğu ve kuzeydeki kabilelerin valisi olarak yönetmesi için Weichen’i Xiayang Beyi olarak atadı. Gu’nun intiharı üzerine onun kabilesini böldü. Ercheng’in batısında 20.000’den fazla yer (luo) 落 bulunuyordu ve en büyük oğlu Xi’ye Louchuan Beyi, Ercheng’in doğusunda 20.000’den fazla yerine (luo) 落 ise küçük oğlu Yin’e, Lichuan Beyi unvanı verilerek paylaştırıldı. Bu yüzden onlara Dong ve Xi Cao deniyordu.

Bei Shi 北史, 20. Bölüm, Liezhuan 列傳, s. 732

Diğer adı Wugen olan Liu Kuren, Dugu kabilesinden ve Liu Wuzhi’nın boyundandır. Küçüklüğünde kahramandı, akılla hareket ederdi. Annesi, İmparator Ping Wen’in kızıdır. İmparator Zhaocheng kızını ona eş olarak verdi ve güney bölgesinin sorumlusu oldu. Jianguo Saltanat Dönemi (338-376) 39. senesi (376) Zhaocheng aniden öldü ve Daowu tahta geçemedi. Fu Jian, Liu Kuren’i Lingjiang’ın Generali ve Guannei Beyi olarak atadı. Ülkeyi Weichen ile paylaşp yönetmesini emretti. Nehrin batısı Weichen’e, doğusu Liu Kuren’e aitti. Böylece

Xianming İmparatoriçe, Daowu ile Wei ve Qin'in iki beyiyle birlikte Helan Boyundan gelip buraya yerleştirdi. Liu Kuren kendisini hizmet etmeye adanmıştı, israf yaptı tasarrufa gitmedi. Fu Jian, Weichen'i Liu Kuren'in komutasına verince Weichen sinirlendi, isyan etti ve Liu Kuren'e saldırdı. Liu Kuren de Weichen'e karşı saldırıda bulundu ve onu yendi. Fu Jian, Liu Kuren'in karısı Gongsun hanıma bol miltarda hediye bahşetti.

Bei Shi 北史, 93. Bölüm, Liezhuan 列傳, s. 3062

Tiefu Liu Hu, Güney Chanyü'nün soyundan gelir, Sol Bilge Beyi Qu Bei'nin torunu, Kuzey Bölümü Komutanı Liu Meng'in kardeşinin oğludur. Xinxing Lusi'nin kuzeyine yerleşmiştir. Kuzeyliler “Baba Hu, anne Xianbei” olan halkı Tiefu olarak söylerler, bir soyad olarak kullanılmıştır. Wu'nun babası Gaozhiyuan ölene kadar boyların liderliğini yapmıştır. Gaozhiyuan öldükten sonra Wu onun yerini almıştır. Wu öldükten sonra, oğlu Wuhuan kabilenin liderliğini almıştır ve Wei ile barış yapmıştır.

Wuhuan öldükten sonra kardeşi Yanloutou onun yerine geçmiştir ve isyan çıkarmıştır. Daha sonra Wuhuan'ın oğlu Xiwuqi bağımsızlığını ilan etti. Xiwuqi öldükten sonra kardeşi Weichen onun yerine geçti. Weichen, Wuhuan'ın üçüncü oğludur. İdareyi ele alır almaz oğlunu saraya gönderdi ve Zhaocheng onu kızıyla evlendirdi. Weichen gizlice Fu Jian ile iletişim kurdu. Jian Weichen'i Sol Bilge Beyi ilan etti. Fu Jian'a elçi göndererek, anakaradan, ilkbaharda gelip sonbaharda terk etmek üzere toprak parçası istedi. Jian ona izin verdi.

Jian'a saldırması için ordu kurdu. Jian, Genel Deng Qiang'ı onu yakalaması için gönderdi. Jian onu Shuofang'a gönderip, Weichen'i boyu yönetmesi için Xiayang Beyi olarak atadı. Chen tekrardan Jian'a bağlandı. Zhaocheng onu mağlup ettiğinde Fu Jian'e kaçtı. Jian Shuofang'a geri döndü ve onu savunmak için birlikler gönderdi. İmparator Zhaocheng'in hükümdarlığının sonunda Weichen, Fu Jian'i Wei'nin güney sınırında imparatorun birliklerini bozguna uğratmaya yönlendirdi. Jian ülkeyi ikiye böldü, nehrin batısı Weichen'e, doğusu ise Liu Kuren'e ait oldu. Jian, Weichen'i Hexi'deki insanları denetlemesi için chanyu olarak atadı ve Dailai Şehri'ne yerleştirdi.

Murong Yong oğlunu, Weichen'e elçi göndererek itaat etti. Hexi'deki Askeri İşlerden Sorumlu Vali, Büyük General, Shuozhou Valisi ve Shuofang Beyi unvanlarını verdi. Yao

Chang da ayrıca uzlaşmak ve Chen'e itaat etmek için elçiler gönderdi ve Büyük General, Büyük Chanyu, Hexi Kralı, Youzhou Çobanı dahil olmak üzere Beishuo'daki Yabancıların Askeri İşlerini Denetleyen Vali Unvanları verildi.

Bei Shi 北史, 93. Bölüm, Liezhuan 列傳, s. 3063

Dengguo Saltanat Dönemi içinde, Weichen oğlu Zhilidi'yi düşman güney bölgesine 80.000-90.000 civarında askeri ile işgal etmeye gönderdi. Daowu 5000-6000 kadar askeri ile savunmaya geçti. İmparator savaş arabalarını kışla olarak kullandı ve güçlerini birleştirerek Tieqi Dağı'nın güneyinde onları yendiler. Zhilidi tek başına atına binip kaçtı. İmparator zaferden yararlanarak onu takip etti. Wuyuan ve Jinjin'in güneyinden nehri geçti ve direkt Weichen'in ülkesine girdi. Daha sonra Weichen'in yaşadığı Yueqi şehrine vardı, paniğe kapılan Weichen ve oğlu kaçmaya başladı. Chen Liu Beyi unvanlı Yuan Qian güneyde Bai Yanchi'de Weichen'in ailesinden bazılarını yakaladı; General Yi Wei, Mugen Dağı'nda Zhilidi'yi yakaladı. Weichen tek başına kaçtı ve astları tarafından öldürüldü. Saraya teslim edildi. İlk önce nehir suyu kan kırmızısı olmuştu, Weichen kötü oldu ve kaçtı, halkı ise nehre atıldı. Weichen'in üçüncü oğlu Qu Gai, Xue Gan halkı reisi Taixifu'ya sığındı.

Zizhi Tongjian 資治通鑑, 101. Bölüm, s. 3182

Hun Liu Weichen, Qin'e teslim olmak için bir elçi gönderdi, teslim oldu. Anakaradan, ilkbaharda gelip sonbaharda terk edebileceği bir toprak parçası istedi. Qin Kralı Jian bunu kabul etti. Yazın, 4. ayda, Yunzhong muhafızı Jia Yong, Weichen'e saldırmak üzere askerlere liderlik etmesi için Sima Xu Yun'u gönderdi ve tam yükü geri döndü. Jian öfkelenerek şunları söyledi: "Benim tarafım orduya ve Di'ye karşı şükran ve güven beslerken, siz onları yenmek için, küçük kazançlar için açgözlülük yaptınız. Nasıl yaparsınız!" Jian, Jia Yong'u görevden aldı ve ondan halktan biri olarak eşzamanlı görevlerde bulunmasını istedi. Yağmalanan mülkü Weichen'e iade etmek ve onu rahatlatmak için elçiler gönderdi. O andan itibaren Weichen sınıra yerleşti ve Weichen Qin Hanedanlığı'na sık sık katkıda bulundu. Yazın, 6. ayda, Dai Beyi Shiyiqian (Shiyijian)'nin cariyesi Murong vefat etti. 7. ayda Liu Weichen cenazeye katılarak, Shiyijian'ın kızıyla evlenmek istediğini bildirdi. Shiyijian kızını Liu Weichen ile evlendirdi.

Zizhi Tongjian 資治通鑑, 101. Bölüm, s.3208

Dai Hanedanlığı'nın İmparatoru Shiyijian, Liu Weichen'e saldırdı. Sarı Nehir henüz donmadığı için Shiyijian, askerlerine akan suyu engellemek için kamış halatlar kullanmalarını emretti. Nehir bir süre donarak kapandı ama hala yeterince güçlü değildi. Nehrin üzerine sazlıklar ve otlar yayıldı ve suyun donması sebebiyle otlar yüzen bir köprü gibi birbirine bağlandı. Dai askerleri Sarı Nehir'i bunun üzerinden geçti. Weichen Dai askerlerinin bu kadar çabuk gelmesini beklemiyordu, bu yüzden hısım akrabalarıyla birlikte panik içinde batıya doğru kaçtılar. Shiyijian, Weichen'in geride kalan halkının onda altısını veya yedisini topladı geri döndü. Weichen Qin Hanedanlığı'na kaçtı, Qin Beyi Jian Weichen'i Shuofang'a gönderdi, onu kurtarmak için birlikler gönderdi.

Zizhi Tongjian 資治通鑑, 104. Bölüm, s.3279

Jian, Dai Valisi Yan Feng'i çağırdı, kaosun sebebini sordu. Feng ona durumla ilgili rapor verdi. Jian şöyle yanıt verdi: "Dünyada yalnızca tek bir kötülük var." Feng şöyle bir öneride bulundu: "İmparator yeni vefat etti, imparatorun etrafındakiler kaçtı ve ihanet ettiler. İmparatorun torunu gençti ve onu destekleyecek kimsesi yoktur. Liu Kuren cesur ve becerikli, Weichen ise kurnaz ve değişkendir. (Liu Weichen aslen Tiefu Hunları'ndandır. Tiefu, Güney Chanyunun soyundandır. Weichen Sol Bilge Beyi, Qu Bei'nin torunudur. Kuzeyliler "Baba Hu(n), Anne Xianbei (Yan)" için Tiefu adını verdiler. Aile adı olarak kullanılmıştır.) Halkı ikiye bölüp, ikisinin yönetmesine izin vermek daha iyidir. İkisinin her zaman derin bir düşmanlıkları vardı ama hiç kimse liderliği ele geçirmeye cesaret edemedi. Bu sınır güvenliğini sağlamak için iyi bir stratejidir. Fu Jian kabul etti. Dai halkı ikiye bölündü. Sarı Nehrin doğusu Liu Kuren'e, batısı Liu Weichen'e verildi. Her birine resmi makamlar verildi, unvanlar aldılar ve kendi boylarını yönetmelerine izin verildi.

Zizhi Tongjian 資治通鑑, 104. Bölüm, s.3281

Weichen, Liu Kuren'in emrinde olduğu için, aşığılandığını hissetti ve öfkeyle Qin Hanedanlığı'nın Wuyuan valisini öldürerek isyan etti. Liu Kuren Weichen'e saldırdı, onu mağlup etti. Yin Dağı'nın bin li'den fazla kuzeybatısındaki bir yere kadar tahrip etti, karısını ele geçirdi. Ayrıca batıdaki Kudi kabilesine saldırdı, kabileleri göç ettirdi, Sanggan Nehri'ne yerleştiler. Uzun bir süre sonra Fu Jian, Weichen'i Batı Chanyu olarak atadı, nehrin batısındaki kabileleri denetlemesi için görevler verdi, Dailai Şehri'ne yerleştirdi.

Zizhi Tongjian 資治通鑑, 107. Bölüm, s.3397

Weichen oğlu Zhilidi'yi Xianbei Helan kabilesine saldırması için gönderdi. Helan kabilesinin lideri He Ne ikilem içerisinde kaldı ve Kuzey Wei Hanedanlığı'na teslim olmayı talep etti. Tabgaç Gui, birliklerini ona yardım etmesi için yönlendirdi. Zhilidi geri döndü. Gui'nin kabilesi doğu sınırında yer almaktadır.

Zizhi Tongjian 資治通鑑, 107. Bölüm, s.3402

Liu Weichen, Liu Zhiliti'yi Kuzey Wei Hanedanlığı'nın (386-535) güney kısmına saldırmak üzere 80.000 ile 90.000 kişilik orduya liderlik etmesi için gönderdi. 11. ayda Tabgaç Gui 5000 ile 6000 askerle karşı koydu ve Tieqi Dağı'nın güneyinde Zhilidi'yi yendi. Ardından Zhilidi tek başına kaçtı. Kuzey Wei Hanedanlığı birlikleri zaferden yararlandı ve onu takip etti. Sarı Nehri Wuyuan'deki Jinjin'den güneye geçerek Liu Weichen'in sınırına girdiler. Liu Weichen'in kabilesi dehşete düştü ve aniden karışıklık içine düştüler. Tabgaç Gui doğrudan Liu Weichen'in yaşadığı Yueba şehrine geldi ve Liu Weichen ile oğlu panik içinde kaçtı. Tuoba Gui, generalleri ve hafif süvarileri onları takip etmeleri için gönderdi. General Yi Wei, Zhilidi'yi Mugen Dağı'nda canlı olarak yakalarken, Liu Weichen kendi adamları tarafından öldürüldü. 12. ayda Xuegan'ye kaçan en küçük oğlu Helian Bobo dışında Liu Weichen'in tüm aile üyeleri Tabgaç Gui tarafından öldürüldü, toplamda 5000'den fazla kişi öldürüldü, cesetleri nehre atıldı, nehrin güneyindeki tüm kabileler teslim oldu. 300.000'den fazla at ve 4.000.000 fazla sığır ve koyun ele geçirildi. Liu Weichen'in küçük oğlu Bobo, Xuegan kabilesine sığındı

SONUÇ

Çin'in dağılma dönemi olan On Altı Devlet zamanında, dört büyük Hun ailesi devletler kurmuş ve gerek siyasi gerek kültürel gerekse ticari olarak başta Çinliler olmak üzere diğer etnik milletleri de etkilemişlerdir. Bu devletlerden Büyük Xia Devleti'nin ataları olan Tiefu Hunları'nı tezimizin konusu olarak ele alıp, ana kaynaklardan ve bilhassa Çinli tarihçilerin araştırma eserlerinden yararlanarak incelemeler yaptık. Buna göre, Tiefu Hunları'nın kökenini incelediğimizde en eski olarak Qu Bei'e kadar gidebildik. Ana kaynakların da belirttiğine göre Qu Bei'in soyu Güney Hunları'ndan Liu Yuan'e kadar gitmektedir. Qu Bei'nin babası hakkında kaynaklarda açık bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kaynaklarda geçen "Yufuluo'nun amcası Qu Bei'nin oğlu Liu Meng"¹⁹² gibi ifadeler Qu Bei ile Qiangqu'nun kardeş olduklarını göstermektedir. Bu durumda babasının ise Huzheng olduğu düşünülebilir.

Xianbeiler doğudan batı ve güneye doğru göç ettikten sonra Hunların eski topraklarını işgal ettiler, Güney Hunları ile karıştılar ve baba soyu Hun anne soyu Xianbei olan yeni bir ırk, Tiefu Hunları ortaya çıkmıştır. Bu durumda Tiefu ismi bir aile adı olarak kullanılmıştır.

Tiefu Hunları ortaya çıkmalarıyla uzun yıllar boyunca birkaç neslin çabalarıyla Çin'de bir güç haline geldi ve bazı isyanlarda ya da yapılan anlaşmalarda etkin bir role sahip olduğunu gösterdi. Uzun yıllar boyunca Tabgaç Xianbeiler ile Dai'nin kuzey bölgelerinde savaştı ve daha sonra Shuofang'a yerleştiler. Bu dönemde Liu Weichen'in, dönemin önemli devlet adamlarından biri olduğu görülmektedir. Kendisi Önceki Qin'in, Tabgaç Xianbeileri ilhak etmesine öncülük etti. Ancak Kuzey Wei Hanedanlığı'nın kurulmasından sonra, Tiefu Hunları ağır bir darbe alarak Liu Weichen ve ailesi de dahil olmak üzere, halkından 5000'den fazla kişi öldürülmüştür. Liu Weichen'in oğlu Qu Zi, bilinen ismiyle Helian Bobo kaçmayı başarıp, daha sonra güç toplayıp, atalarının uzun yıllar faaliyet gösterdiği Shuofang'a geri dönmüştür.

Tezimizle ilgili birkaç noktaya değinmek gerekirse, araştırmamızı yaparken kaynakların sınırlı ve dağınık olması bizim için zorlayıcı bir unsur olmuştur. **Wei Shu, Jin Shu, Bei Shi** ve **Zizhi Tongjian**'deki bilgileri kullandık. Tiefu Hunları, Türk tarihinin az bilinen bir konusudur. Xia Devleti'nin bilhassa özüne dönme çabasını, ataları Tiefu Hunları'nda da görebilmekteyiz.

¹⁹² Baykuzu, Merkezi Çin'de Kurulan Hun Devletleri: I İlk Chao (Han) Devleti (M.S. 304-M.S. 329), s.1.

Ortaya çıkan isyanlar, yapılan savaşlar eskiye dönme, bağımsızlığını kazanma ve kendi milli birliklerini korumak amaçlı olduğu belli olmaktadır.

Tiefu Hunları'nın yapılan savaşlarda başarısız olmasını şu temelde değerlendiriyorum: onlar, bağımsız olma düşüncelerine sahiptiler ancak Hun beyleri arasında çok fazla birlik yoktu, kendi aralarında sürekli bir mücadele halindeydiler. Liu Meng, Liu Hu gibi beyler fırsat buldukça isyan çıkarmış, stratejilerine uygun olarak başka devletlerle iş birliği içinde olmuşlardır. O dönemlerde gerek Tabgaç Xianbeilerin gerekse Jin Hanedanlığı'nın askeri açıdan daha güçlüydü. Ayrıca Çinlilerin bu zamana kadar uyguladığı Hunları asimile etme, chanyulük gibi yüksek makamları sıradan bir rütbe haline getirmesi, Çin yönetimlerinin Hunların savaşçı özelliklerini kötü etkilemesi gibi sebeplerde vardı.

Tezimizin ortaya çıkmasıyla Tiefu Hunları ile ilgili başta kaynaklar olmak üzere, çeşitli Çinli ve Türk tarihçilerinin de araştırmaları değerlendirdik ve bu çalışmayı ortaya çıkardık.

Wei Shu

魏書卷九十五

二〇五四

鳳陽門至琨華殿，積屍如丘，流血成池。閔知胡人不爲己用，乃閉鄴城四門，盡殺諸胡，晉人貌似胡者多亦濫死。閔乃殺鑒而自立，盡滅石氏。

閔本姓冉，乃復其姓。自稱大魏，號年永興。尋爲慕容儁所擒。

鐵弗劉虎，南單于之苗裔，左賢王去卑之孫，北部帥劉猛之從子，居於新興慮虜之北。北人謂胡父鮮卑母爲「鐵弗」，因以爲號。猛死，子副崙來奔。虎父誥升爰代領部落。誥升爰一名訓甦。誥升爰死，虎代焉。虎一名烏路孤。始臣附於國，自以衆落稍多，舉兵外叛。平文與晉并州刺史劉琨共討之，虎走據朔方，歸附劉聰，聰以虎宗室，拜安北將軍、監鮮卑諸軍事、丁零中郎將。復渡河侵西部，平文逆擊，大破之，虎退走出塞。昭成初，虎又寇西部，帝遣軍逆討，又大破之。虎死，子務桓代領部落，遣使歸順。

務桓，一名豹子。招集種落，爲諸部雄。潛通石虎，虎拜爲平北將軍、左賢王。

務桓死，弟閼陋頭代立。密謀反叛，語在序紀。後務桓子悉勿祈逐閼陋頭而自立。悉勿祈死，弟衛辰代立。

赦，復改元曰甘露。以王猛爲侍中、中書令、京兆尹。

其特進強德，健妻之弟也，昏酒豪橫，爲百姓之患。猛捕而殺之，陳尸於市。其中丞鄧羌，性鯁直不撓，與猛協規齊志，數旬之間，貴戚強豪誅死者二十有餘人。於是百僚震肅，豪右屏氣，路不拾遺，風化大行。堅歎曰：「吾今始知天下之有法也，天子之爲尊也！」於是遣使巡察四方及戎夷種落，州郡有高年孤寡，不能自存，長吏刑罰失中，爲百姓所苦，清修疾惡，勸課農桑，有便於俗，篤學至孝，義烈力田者，皆令具條以聞。

時匈奴左賢王衛辰遣使降于堅，遂請田內地，堅許之。雲中護軍賈雍遣其司馬徐斌率騎襲之，因縱兵掠奪。堅怒曰：「朕方修魏絳和戎之術，不可以小利忘大信。昔荆吳之戰，事與蠶婦，澆瓜之惠，梁宋息兵。夫怨不在大，事不在小，擾邊動衆，非國之利也。所獲資產，其悉以歸之。」免雍官，以白衣領護軍，遣使修和，示之信義。辰於是入居塞內，貢獻相尋。烏丸獨孤、鮮卑沒奕于率衆數萬又降於堅。堅初欲處之塞內，苻融以「匈奴爲患，其興自古。比虜馬不敢南首者，畏威故也。今處之于內地，見其弱矣，方當闚兵郡縣，爲北邊之害。不如徙之塞外，以存荒服之義」。堅從之。

堅僭位五年，鳳皇集於東闕，大赦其境內，百僚進位一級。初，堅之將爲赦也，與王猛、苻融密議於露堂，「悉屏左右」。堅親爲赦文，猛、融供進紙墨。有一大蒼蠅入自牖間，鳴

爲濟陽太守。後道武欲廣宮室，規度平城四方數十里，將模鄴、洛、長安之制，運材數百萬根。以題機巧，徵令監之。召入，與論興造之制，題久侍頗怠，賜死。

題弟雲，好學善射。道武時，常典選曹，賜爵安德侯。遷執金吾，參軍國謀議。太武克赫連昌，詔雲與常山王素留鎮統萬，進爵安定公。雲撫慰新舊，皆得其所。卒，諡敬公。

劉庫仁字沒根，獨孤部人，劉武之宗也。少豪俠，有智略。母平文皇帝之女。昭成皇帝復以宗女妻之，爲南部大人。建國三十九年，昭成暴崩，道武未立，苻堅以庫仁爲陵江將軍、關內侯，令與衛辰分國衆統之。河西屬衛辰，河東屬庫仁。於是獻明皇后攜道武及衛、秦二王自賀蘭部來居焉。庫仁盡忠奉事，不以興廢易節。苻堅處衛辰在庫仁下，衛辰怒，叛，攻庫仁。庫仁伐衛辰，破之。苻堅賜庫仁妻公孫氏，厚其資送。

慕容垂圍苻丕於鄴，又遣將平規攻堅幽州刺史王永于薊。庫仁遣妻兄公孫希助、永擊規，大破之。庫仁復將大舉以救丕，發雁門、上谷、代郡兵，次於繁峙。先是，慕容文等當徙長安，遁依庫仁部，常思東歸。是役也，文等夜率三郡人，攻殺庫仁，乘其駿馬，奔慕容垂。公孫希助聞亂走丁零。

資治通鑑卷一百一 晉紀二十三 穆帝升平四年(三六〇)

三一八二

希，泳之弟也。孫泳拒趙，見九十六卷成帝咸康四年。史書孫泳、鞠彭、宋燭之子弟，皆貴顯於燕，所以勸委質者能守死而不貳，子孫必獲其福也。

匈奴劉衛辰遣使降秦，降，戶江翻。請田內地，春來秋返，秦王堅許之。夏，四月，雲中護軍賈雍遣司馬徐贇帥騎襲之，贇，於倫翻。大獲而還。堅怒曰：「朕方以恩信懷戎狄，而汝貪小利以敗之，何也！」敗，補邁翻。黜雍以白衣領職，遣使還其所獲，慰撫之。衛辰於是入居塞內，貢獻相尋。

夏，六月，代王什翼健妃慕容氏卒。健，居言翻。秋，七月，劉衛辰如代會葬，因求婚，什翼健以女妻之。妻，七細翻。

八月，辛丑朔，日有食之，既。

謝安少有重名，少，詩照翻。前後徵辟，皆不就；寓居會稽，會，工外翻。以山水、文籍自娛。雖爲布衣，時人皆以公輔期之，士大夫至相謂曰：「安石不出，當如蒼生何！」謝安，字安石。

江東人士始焉所期望者殷浩，浩既無以滿衆望矣，繼而所望者謝安，而安卒能匡輔晉室。世之論者，皆優安而劣浩。余謂盛名之下，其實難副。浩之所以敗，正以與桓溫齊名，其心易溫，又值石氏之亂，以爲可以立功，敗於輕率也。謝安當桓溫擅政之時，又身嘗爲之僚屬，而懲浩之所以失，戒溫而爲之備，溫既死而值秦之強，兢兢焉爲自保之謀，常持懼心，此其所以濟也。史氏謂其能矯情鎮物，蓋因屢齒之折，白雞之夢而知之耳。安每遊東山，東山，在今紹興府上虞縣西南

KAYNAKÇA

ANA KAYNAKLAR

- Shi Ji**, Zhonghua Baskısı, Pekin, 2013.
- Wei Shu**, Zhonghua Baskısı, Pekin, 1974.
- Jin Shu**, Zhonghua Baskısı, Pekin, 1974.
- Bei Shi**, Zhonghua Baskısı, Pekin, 1974.
- Hou Han Shu**, Zhonghua Baskısı, Pekin, 1973.
- Nan Qi Shu**, Zhonghua Baskısı, Pekin, 1974.
- San Guo Zhi**, Zhonghua Baskısı, Pekin, 2013.
- Zizhi Tongjian**, Zhonghua Baskısı, Pekin, 1956.

ARAŞTIRMA ESERLER

- Onat, Ayşe: “5. Asırda Kuzey Çin’de Kurulan Hsia Hun Devleti (M.S.407-431)”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doçentlik Tezi**, Ankara, 1977.
- Ögel, Bahaeddin: **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, TTK, C.II, Ankara, 2015.
- Baykuzu, Tilla Deniz: “Geç Dönem (IV-V. YY) Hun Devletleri Hakkında Çin Kaynakları”, **Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü**, Yıl: 9, S. 18, 2011.
- _____ : Merkezi Çin’de Kurulan Hun Devletleri: I İlk Chao (Han) Devleti (M.S. 304-M.S.329)”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 6, S. 12, 2004.
- _____ : “IV. Yüzyılda Çin’de Kurulan İki Hun Devleti, İlk Chao ve Sonraki Chao Devletleri”, **Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 2003.
- _____ : “Kuzey Liang’da Kurulan Hun Devleti”, **Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 1997.

Yıldırım, Kürşat: “Türk Menşeli Çin Aileleri”, **Türkiyat Mecmuası**, C. 25/Bahar, 2015.

_____ : **Çin Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2021.

_____ : “Tabgaçların Yayılma Alanları”, **Tarihte Türkler ve Moğollar**, Bilgeoğuz Yayınları, C.1, İstanbul, 2023.

_____ : “Erken Tabgaç (T’o-Pa) Tarihinin Ana Hatları (Wei Shu’nun İlk Bölümüne Göre)”, **International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic**, V. 7/3, Summer 2012, Ankara, s. 2711-2938.

_____ : “Xianbeilerin Tarihi Coğraafyası”, **Ötüken’den Anadolu’ya Türk-Moğol Tarihinde Yeni Araştırmalar**, Editör: Kürşat Yıldırım, Bilge Oğuz yay., No: 1507, s. 11-27.

_____ : “Xianbeiler, Wuhuanlar, Juan-Juanlar, Tabgaçlar”, **Ortak Türk Tarihi**, Editörler: Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ, Prof. Dr. Saadettin Y. Gömeç, Prof. Dr. Osman Karatay, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, 2019, C.1., s. 269-330.

Otkan, Pulat: **Tarihçinin Kayıtları’na (Shi Ji) Göre Hunlar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Kapusuzoğlu, Gökçen: “Son Hun Hükümdarı He-Lian Bobo Adına Kazınan Bengü Taş”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 31, 2019.

Eberhard, Wolfram, **Çin Tarihi**, TTK, Ankara, 2007.

Gumilev, L.N.: **Hunlar**, Selenge Yayınları, İstanbul 2002.

Orsoy, Sema: “Çin Kaynaklarına Göre M.S. V. Yüzyıl Başlarına Kadar Orta Asya’da Ti ve Ch’iang Kavimleri”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı Doktora Tezi**, Ankara, 2003.

Çakmak, Tülay: “Hsiung-nu (Hun) Kişi Ad ve Unvanlarının Eski Çince Yazı Çevrimi”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı:21, Erzurum, 2003.

Ahmetbeyoğlu, Ali: “Hun Devletlerinin Kuruluş ve Çöküş Süreçleri”, **Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)**, Sakarya Üniversitesi, Yayın No: 52, Haziran, 2008.

Taşagıl, Ahmet: **Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, Türk Tarih Kurumu, Dizi. VII, S.206, Ankara, 2013.

Kara, Gülnar: “Hunlar Tarafından Kurulan Önceki Zhao veya Han Zhao Devleti Hükümdarlarının Biyografileri (Jin Sülalesi Tarihi’ne Göre)”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 216, Haziran, 2015.

“Ortak Türk Tarihi”, Editörler: Bilgehan Atsız Gökdağ, Saadettin Y. Gömeç, Osman Karatay, **Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi**, Ankara, 2019.

Aktaş, Şükrü: “Çin Kaynaklarına Göre Türklerin Menşei Hakkında Bir İnceleme “Xianbeilerden Tuobalara (Tuoba Xianbei) Türk Tarihi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Sinoloji) Doktora Tezi**, Ankara, 2020.

Keay, John: **Çin Tarihi**, çev. Neşe Kars Tayanç- Dinç Tayanç, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2018.

Köymen, Mustafa: “Hsiung-nu’ların Tu-Ku Kabilesi”, **DTCF Dergisi**, III, 1, s. 56-58.

Hoong, Teik Toh: "The -yu Ending in Xiongnu, Xianbei, and Gaoju Onomastica," **Sino-Platonic Papers**, Department of East Asian Languages and Civilizations University of Pennsylvania, No. 146, 2005.

Holcombe, Charles: “The Xianbei in Chinese History”, **Early Medieval China**, 19. 1–38, 2013.

Pulleyblank, Edwin G.: “Ji Hu: Indigenous Inhabitants of Shaanbei and Western Shanxi”, **Central Asia and Non-Chinese Peoples of Ancient China**, USA, 2002.

Chen, Sanping: **Multicultural China in the Early Middle Ages**, University of Pennsylvania Press, 2012.

Xiong, Victor Gunrui: “Historical Dictionaries of Ancient Civilizations and Historical Eras”, **Historical Dictionary of Medieval China**, The Scarecrow Press, UK, 2009.

Duthie, Nina: **Origins, Ancestors, and Imperial Authority in Early Northern Wei Historiography**, Columbia University, 2015.

Wu Hong Lin 吴洪琳: **Tiefu Xiong-Nu Yu Xia Guo Shi Yanjiu 铁弗匈奴与夏国史研究**, Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe 中国社会科学出版社, 2001.

_____ : “Tiefu Xionggnu de Zu Yuan Zu Cheng jiqi Liusan 铁弗匈奴的族源、族称及其流散”, **Qinghai Minzu Daxue Xuebao 青海民族大学学报**, C.37, 2011.

_____ : “Tiefu Xionggnu de Shehui Jingji Qingkuang 铁弗匈奴的社会经济状况”, **Xi Bei Minzu Luncong 西北民族论丛**, S. 7.

_____ : “铁弗匈奴族源考 Tiefu Xionggnu Zu Yuan Kao”, **Jining Shizhuan Xuebao 集宁师专学报**, Vol.31, No. 1, 2009.

_____ : “Tiefu Xionggnu de Xingcheng ji Zaoqi Lishi 铁弗匈奴的形成及早期历史”, **Xi Bei Minzu Luncong 西北民族论丛**, S.5.

_____ : “Tiefu Xionggnu ji Daxia Guo Shiliao Kao Bian 铁弗匈奴及大夏国史料考辨”, **Qinghai Minzu Daxue Xuebao 青海民族大学学报**, Vol. 37, No. 4, 2011.

_____ : “Tiefu Xionggnu dui Shuofang Diqu de Jingying Kaifa 铁弗匈奴对朔方地区的经营开发”, **Ningxia Daxue Xuebao 宁夏大学学报**, Vol. 30, No. 1, 2008.

Chen Lin Guo 陈琳: “Xiu Tu, Tu Ge he Liu Yuan Zu Xing 休屠, 屠各和刘渊族姓”, **Beijing Shifan Daxue Xuebao 北京师范大学学报**, 2006.

_____ : “Xi Jin Nei Qian Za Hu yu Za Hu Hua Qushi 西晋内迁杂胡与杂胡化趋势”, **Xueshu Yuekan 学术月刊**, 2007.

Lin Gan 林干 : **Xiong-Nu Tongshi 匈奴通史**, Renmin Chubanshe 人民出版社, 1986.

Ma Changshou 马长寿: **Wuhuan yu Xianbei 乌桓与鲜卑**, Guilin 桂林, 2006.

_____ : “Beidi yu Xionggnu 北狄与匈奴”, **Xinzhì Sanlian Chubanshe 新三联出版社**, Shanghai 上海 1962.

Tang Chang Ru 唐长孺: “Wei-Jin Za Hu Kao 魏晋杂胡考”, **Hebei Jiaoyu Chubanshe 河北教育出版社**, 2000.

_____, “Wei Jin Nan Bei Chao Shiluncong 魏晋南北朝史论丛”, **Sanlian Shudian 三联书店**, 1955.

Li Zhi Min 李志敏: “Wei Jin Liu Chao Za Hu Zhi Cheng Shiyi Wenti 魏晋六朝杂胡之称释义问题”, **Minzu Yanjiu 民族研究**, 1996.

Tian Yuqing 田余庆: “Tuoba Shi Tan 拓跋史探”, **Xinzhi Sanlian Shudian 新知三联书店**, Shanghai 上海, 2003.

Lei Jia Ji 雷家骥: **Shi Lun Wuhu Junzhang jiqi Hanhua Sika** 试论五胡君长及其汉化思考, “Hanhua, Huhua, Yanghua: Zhongguo Lishi Wenhua de Zhibian yu Duoyuan Xingge Guoji Xueshu Yanjiuhui 汉化胡话洋化: 中国历史文化的质变与多元性格国际学术研讨会”, Xuandu Lunwen 宣读论文.

Ginpu Uchida 内田吟风: **Xiongnu Shi Yanjiu** 匈奴史研究, Chuang Yuan She 创元社, 1953.

Chen Yong 陈勇: “Qubei Linguo de Baiju yu Tu GeLiu Bao de Jueqi 去卑监国的败局与屠各刘豹的崛起”, **Minzu Yanjiu 民族研究**, No. 2, 2007.

Cao Yongnian 曹永年: “Tuoba Xianbei Nan Qian Xiongnu Gudi Bei Jiqi Kao 拓跋鲜卑南迁匈奴故地北契机考”, **Neimenggu Shehui Kexue 内蒙古社会科学**, 1987.

Zhongguo Beifang Minzu Guanxi Shi Bian Xie Zu: 中国北方民族关系史编写组: “Zhongguo Beifang Minzu Guanxishi 中国北方民族关系史”, **Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe 中国社会科学出版**, 1987.

ÇİNCE PİNYİN SİSTEMİ VE TÜRKÇE SES KARŞILIKLARI

Pinyin	Türkçe Karşılığı
b	B
p	P
m	M
f	F
d	d
t	t
n	n
l	l
g	g
k	k
h	h
j	c
g	ç
x	ş
zh	c
ch	ç
sh	ş
r	r
z	z
c	ts
s	s